UNIV. BIBLIOTH.
* 1888
HELSINGFORS

Ingrid Melander.

Köyhää kansaa.

KUVAUS

TYÖVÄEN ELÄMÄSTÄ.

KIRJOITTANUT

MINNA CANTH.

HELSINGISSÄ 1886.
G. W. EDLUND,
KUSTANTAJA.

Hinta: 1 markka 25 p.

HELSINGIN YLIOPISTON KIRJASTO
KOTIMAINEN
OSASTO
1969:
1051

Köyhää kansaa.

Kuvaus työväen elämästä.

Kirjoittanut

Minna Canth.

Helsingissä 1886.
G. W. Edlund,
kustantaja.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainossa,
1886.

37

KÖYHÄÄ KANSAA.

KOYHÄÄ KANSAA.

I.

Änni oli kipeänä. Hän ei koko yönä silmiään ummistanut, vaikeroitsi vaan ja tuskitteli. Äiti valvoi kätkyen äressä, tuuditteli ja lauloi. Koetti aina toisin vuoroin ottaa häntä käsivarrelleenkin ja siinä hiljaa hyssytellä, koetti tarjota rintaa, koetti painaa hellästi itseään vasten, koetti hyväilyillään saada rauhoittumaan. Kaikki turhaan. Hän vääntéli ja itki; suu oli kuuma, ruumis poltti, ja huohottaen hän hengitti. Eikä ollut edes valoa; pieni talikynttilän pätkä paloi jo iltayöstä loppuun; sydän porahti alas piippuun ja sammui. Mustaan pimeyteen Mari jäi kipeän lapsensa kanssa. Pari kyyneltä herahti silmään, mutta hän pyyhki ne pois ja koetti niellä karvaan palan kurkustaan. Eihän itkusta kumminkaan apua lähtenyt, sen hän entuudeltakin tiesi. Vähäksi aikaa helpotti tosin mieltä, mutta mitäs siitä, kun silmiä sen sijaan rupesi kolottamaan.

Yö oli pitkä, siitä ei tahtonut loppua tullakaan. Huone tuntui kolkolta; sängyn laidalla hän

istui, pieni hameriekale ympärillä. Jalat roikkuivat paljaina alhaalla; niitä palelsi, mutta ei hän huolinut nousta sukkia hakemaan, sillä hän oli tottunut pahempaa kärsimään, eikä pitänyt tänvertaista minään. Mielellään hän tosin olisi tahtonut oikaista väsynyttä ruumistaan sänkyyn, vaan sitä hän ei Annilta saanut.

Mies makasi seinän puolella ja kuorsnasi. Ei herännyt koko yönä, vaikka lapsi kitisi. Vasta aamun valjetessa hän käänsi kylkeä ja raoitti samassa vähän silmiään.

„Mikä sitä vaivaa?“ hän kysyi.

„Eikö liene kipeä.“

Vastausta mies tuskin kuuli; hän oli nukkunut uudelleen. Raskasta unta vetivät vanhemmat lapsetkin lattialla, Hellu, Petu ja Ville. Ohkainen peite niillä oli; äiti levitti nuttunsa lisäksi nuorempain päälle, Petun ja Villen. Ei hän raahtinut vielä Helluakaan herättää, meni ennemmin itse liiteristä puita noutamaan saadakseen valkeata uuniin ja jätti Annin siksi aikaa omille hoteilleen. Mutta kun hän palasi, oli Hellu jo polvillaan kätkyen vieressä, taputteli käsiään, lirkutteli ja teki tuhansia konstia Annille, joka siitä huolimatta huusi, että oli menehtymäisillään. Äiti paiskasi halot uunin eteen ja otti lapsen syliinsä. Käski Hellun laittamaan tulta. Mieskin oli hereillä taas.

Katseli, kuinka äiti teki työtä, ennenkuin vihdoin viimein sai lapsen vähän tyyntymään.

„Eiköhän sinun pitäisi mennä sen kanssa tohtoriin?“ sanoi hän.

„En tiedä“, vastasi äiti väsyneesti, „lieneekö noista rohdoistakaan apua.“

„Olishan koettaa, yhtäkaikki.“

„Ja välittävätkö ne sen verran köyhän lapsesta, että edes antavat oikeita kunnollisia.“

„Hyväluontoiseksihan sitä Wialenia kiitetään.“

Vaimo ei vastannut mitään; tuo karvas pala oli taaskin noussut kurkkuun ja runsaita kyyneliä valui alas poskille.

„Minä lähden pyytämään lippua piiritarkastajalta, niin pääset jo aamusta käymään tohtorin luona.“

„Tee tuo“, vastasi vaimo hiljaa ja pyyhki vedet kasvoiltaan riepuun, joka oli lapsen ympärillä.

Hellu puhalteli uuniin eikä tahtonut saada syttymään, sillä puut olivat märkiä. Äiti meni häntä auttamaan, lapsi käsivarrella.

Sitten otti hän nurkasta pienen mustan kahvipannun ja kaasi vähän vettä entisten porojen päälle.

„Elä lähde ulos, ennenkuin juot pisaran kahvia“, sanoi hän miehelle, joka oli pukenut päälleen.

Mies ei virkkanut mitään, heitti vaan pitkän silmäyksen pannuun.

„Ettäkö on paljasta vettä?“ sanoi vaimo, joka huomasi katseen. „Ei niinkään, siellä on poroja pohjalla, ja sikuria pannaan lisäksi.“

Hellu lämmitteli itseään uunin edessä. Ojensi pieniä, laihoja käsiään valkeata kohden ja hieroi niitä aina välillä yhteen. Hän oli surkean näköinen, tyttöparka, silmät kipeät, toisella vielä vähän näki, toisella ei ollenkaan. Kaulassa oli suuri arpi, ja ruumiiltaan hän oli niin onnettoman kuihtunut, ettei olisi luullut häntä kuin viisi vuotiaaksi korkeintaan, vaikka oli jo kahdeksan täyttänyt. Mutta hiljainen hän oli aina ja tyytyväinen; hoiti pikku Annia päivät päätään ja oli äidille kuin oikea käsi. Siksipä ei voinut häntä lasareettiinkään viedä, sillä hän oli kotona tarpeen; äiti ei olisi päässyt lapselta mihinkään ilman häntä.

Kahvipannu jo kiehui; Mari laski Annin kätkyeesen ja pyysi Hellua tuutimaan. Lapsi oli mennyt uneen; koetettiin olla hiljaa, ettei hän heräisi.

Sillaikaa kuin kahvi selvisi, haki äiti esiin sokurijäännöksen; oli sitä niin paljon, että tuli rippuinen kullekin. Hän löi sen palasiksi sängyn pehmeällä päänalustalla, ettei Annin korviin kolahtaisi. Itselleen valitsi pienimmän osan, antoi

miehelle suurimman. Sitten hän kaasi kuppiin, ja he joivat kaikki kolme. Olihan se kuumaa kuitenkin ja teki hyvää; Hellun pienet, ruskeat silmät loistivat pimeydessäänkin tyytyväisyydestä, siinä kun hän kyykkysillään lattialla joi, ja vasemmalla kädellään kätkyttä liikutteli. Pikkuruikkuisen hän vaan haukkasi sokuria kerrallaan ja hyvin se riitti, vaikka sulikin tuota pikaa suussa.

Mies veti nutun päälleen, otti lakkinsa naulasta ja läksi. Vaimo katsoi hänen jälkeensä, näki kuinka housut olivat hajonneet takaa ja huokasi. Mistä saisi hän niihin taas paikkaa, ja mistä lankaa. Silmäneulastakin oli kärki poikki, mutta antaisi se ehkä Tiina Katri hänelle lainaksi omistaan. Tiina Katri oli paremmin varoissaan kuin moni muu. Hänellä oli vaan yksi lapsi ja tavattoman hankkivainen mies. Kyllä Holpainenkin huolehti joukostaan eikä hän viinaan tärvännyt, kun pennin sai. Mutta hän oli hidasluontoinen ja myöhästyi tavallisesti, kun joku työpaikka oli tarjolla. Toiset ehtivät aina ennen häntä, varsinkin nyt kun joka ihminen oli ansion puutteessa. Vaimo siitä usein tuskitteli itsekseen; mutta ei hän miehelle sentään hennonnut juuri mitään sanoa, kun tuo poloinen ilmankin oli harmissaan. Ja minkä hän sille voi, kun parastaan koetti eikä sittenkään onnistunut.

Petu ja Ville heräsivät; ne olivat molemmat terveitä, iloisia poikia, vaikka tosin vähän liian vallattomia; toinen viiden vuoden, toinen kolmen. Mutta paljon ne söivät ei tahtonut mikään riittää. Aina niillä oli nälkä ja aina ne kiristivät leipää. Eikä äiti helposti saanut niitä tottelemaan; isää sentään vähän pelkäsivät. Hän kun tiuskasi kovan sanan, ei pojat uskaltaneet henkeä vetää; istuivat vaan kauniisti syrjään ja katsella muljottivat hetken aikaa altakulmin.

Äiti oli pitänyt pannun varina uunin suussa; hän kaasi heille pisaran kahvia ja antoi molemmille sokuri-osansa. Pojat kinasivat keskenään kummanko oli suurempi; mittailivat ja vertailivat palasia toisiinsa. Mutta tuli heille sitten kiire, kun Hellu muistutti, että kahvi jäähtyi.

Äiti kokoili sänkyä ja siisti huonetta, pojat nousivat pukemaan päälleen. Pian tulivatkin valmiiksi, sillä heillä ei monta vaatekappaletta ollut. Petulla ei muuta kuin pormestarinnan antama vanha tytön leninki, rimsuteltu ja laiteltu, mutta haalistunut kovin. Napit olivat poissa takaa; äiti pani nuppineulalla ylhäältä kiinni, eikähän se mitään tehnyt, vaikka pitkästä halkoimesta paita tuppasi esiin. Petua ei nyt kukaan olisi pojaksi tiennyt, mutta siitä hän viis välitti; olipa koristuksia hameen helmassa, joita hän mielikseen kat-

seli. Villellä sen sijaan oli housun tapaiset, nekin erään rouvan lahjoittamat, ja niissä oli taskut, joissa Villen kädet erinomaisen hyvin viihtyivät.

Heti kuin pojat olivat vaatteissaan, he melkein yhteen suuhun rupesivat tahtomaan leipää. Mutta äiti heitä torui.

„Tuskin saatte silmänne auki, ennenkuin teillä jo on nälkä“, hän sanoi. „Menisitte edes tieltä pois vähäksi aikaa tuonne pihalle, siksi kuin olen huoneen siivonnut.“

Pojat tottelivat tällä kertaa; vetivät vanhat kenkärajat jalkoihinsa ja läksivät kuin kiltit lapset ainakin nurkumatta pellolle.

Äiti lakasi lattian, korjaili uunia, järjesteli ja laitteli. Anni nukkui nyt levollisesti, Hellu istui ääressä ja tuuditti uskoa. Kun Anni liikahdutti kättä tai käänsi päätä, hän alkoi laulaa: „hss-s, hss-s, aa-a, aa-a“, ja Anni kohta raukesi takaisin uneen. Pojat viipyivät melkoisen kauan ulkona, mutta Mari ei sitä ehtinyt vielä kummastua, ennenkuin Tiina Katri lensi huohottaen sisään.

„Missä sinun poikasi ovat?“ huusi hän, hyvää huomenta sanomatta.

„Pihalla, kuinka niin?“

„Kun veivät minulta leivän, melkein kokonaisen leivän, jonka juuri uunista otin ja laskin

porstuaan jäähtymään. Pienen kannikan olin vaan syrjästä leikannut."

Hän taukosi hengästyneenä.

„Herra siunaa!" sanoi äiti ja löi kätensä yhteen.

„Pitäisit sentään lapsiasi paremmin kurissa", pitkitti Tiina Katri. „En minä olisi välittänyt pienemmästä palasesta, mutta kun sieppasivat koko leivän."

„Haetaan pojat käsiin; eihän nuo vielä liene ehtineet tuota syödä."

He menivät yhdessä ulos, äiti edellä, Tiina Katri jäljessä. Ja äiti kohta älysi Petun, joka juoksi nurkan taakse piiloon, kun kuuli oven käyvän.

„Tuletkos sieltä", hän ärjäsi. „Ja heti paikalla!"

Pojan täytyi astua esiin. Kasvoissa vaihteli pelko ja pelastuksen toivo. Kädet olivat seljän takana.

„Missä leipä? Näytä tänne kyntesi."

Petu veti kädet eteen, ne olivat tyhjät.

„Kyllä minä sinun opetan", uhkaili äiti ja meni katsomaan nurkan taakse. Mutta sieltäkään hän ei leipää löytänyt.

„Entä Ville? Minnekkä se on mennyt?"

Petu osoitti sormellaan puuliiteriin ja vaimot

menivät sinne kumpikin. Tähystelivät ympärilleen, vaan eivät nähneet mitään.

„Ville!“ huusi äiti.

Vastausta ei kuulunut. Mutta nyt, kun silmät olivat tottuneet hämärään, eroittivat he pojan nurkasta. Riidellen kiipeili äiti halkojen yli hänen luokseen.

„Vai et sinä vastaa, junkkari, vaikka huudetaan.“

Villellä oli suu täysi. Levollisesti hän katsoi tuleviin ja söi. Kädessä oli vielä kappale nuorta leivänsisustaa.

„Tuossa se nyt on“, sanoi Tiina Katri.

Äiti ryösti pojalta saaliin ja löi sormille.

„Mistä sinä sait? Petuko antoi? Elä itke, sano kauniisti, kun äiti kysyy, sano lapseni. Petuko antoi?“

„Petu, yhyy.“

„Mihinkäs Petu pani lopun?“

„Tuonne, yhyy.“

Hän osoitti sormellaan kumoon kaadettua korvoa ja rupesi vielä kovemmin itkemään, kun muisti kakkunsa, joka jäi äidin käteen.

Korvon alta löytyi leipä; mutta pelkkä kuori vaan oli jäljellä; sisusta kaikki kaivettu pois. Tiina Katri heitti siihen ylenkatseellisen silmäyksen.

„Olkoon“, hän sanoi, „ehken tuosta sen köyhemmäksi tule.“

Vihaiselta hän kumminkin näytti, kun kääntyi menemään.

„Kyllä minä tämän sovitan, niinpian kuin vaan leipomaan pääsen“, puhui Mari hänen jälkeensä.

„Milloinkahan se päivä valkenee“, mutisi Tiina Katri astuessaan liiterin ovesta pihalle.

Mari ei oikein kuullut, mitä hän sanoi, mutta arvasi jotenkin. Näkyipä käynnistä ja koko olennosta, ettei Tiina Katri hyvällä mielellä ollut. Vaikealle tämä hänestä tuntui; Tiina Katrilta hän monta kertaa puutteessaan oli avun saanut; nyt siitä varmaankin tuli loppu, kuinka hän enää uskaltaisi mennä pyytämäänkään.

Hän pani leivänkuoren kainaloonsa, sieppasi luudasta vitsan ja tarttui Villen käsivarteen. Poika yhä parkui; pelkäsi hänelle annettavan.

„Oletkos hiljaa“, sanoi äiti ja vei häntä sisään.

Petu istui lattialla uunin luona, selkä seinää vasten nojautuneena. Näki heti vitsan äidin kädessä ja alkoi itkeä. Oikein arvattu, äiti tuli vakavalla muodolla suoraa päätä häntä kohden. Eikä auttanut vaikka poika potki, vääntäli, heitti pitkäkseen ja huusi niin paljon kuin kurkusta

läksi. Vielä oli äidillä voimia sen verran, että pyörähytti hänet kauniisti vatsalleen, nosti leningin helmat ylös ja huiski vitsalla paljaasen ihoon.

„Elkää, hyvä äiti, elkää“, ennätti Hellu rukoilla.

Mutta pikku Anni heräsi hätään ja Hellulle tuli täysi työ. Molemmin käsin täytyi tuudittaa, ja laulaa yhtä kovaa kuin Petu kirkui. Pikku Anni herkesikin vihdoin kuuntelemaan toisten ääniä, kun ei jaksanut omaansa saada voitolle. Mutta ei hän nukkunut enää, käänteli vaan päätään, valitteli ja katseli levottomasti ympärilleen.

Äiti otti hänet syliinsä ja antoi rintaa. Vitsa oli seinän raossa. Äidin silmät kävivät siihen ensin, siirtyivät sitten poikiin, jotka rauhallisina taas nököttivät uunin luona, ja vihdoin tuohon pieneen raukkaan hänen käsivarrellaan. Siihen ne jäivät; raskaita ajatuksia pyrki mieleen. Mikä noiden onnettomain osaksi tulisi elämässä? Entä jos hän vielä näkisi heitä vankina ja raudoissa?

Happamet kyynelet valuivat virtanaan alas ja tipahtelivat Annin päälle. Uudelleen hän pujoi nyrkkiään Petulle.

„Muista, muista! Jos kerran vielä menet koskemaan kenenkään omaan, niin minä sinut vaivaiseksi pieksän.“

Petu vilkaisi pelokkaasti ylös vitsaan ja kään-

tyi sitten äitiin. Silmät suurina hän odotti ja tarkasti, oliko vaara jo tällä hetkellä tarjona, vai annettiinko hänen olla rauhassa vastaiseksi.

Äiti muisti leivän kuoren ja laittoi siitä suuren kappaleen Hellulle käteen. Itse ei hän voinut sitä syödä mutta Hellu haukkasi ja puri suurella mielihalulla.

„Tämä on niin makeata, äiti“, hän sanoi.

Siitä olikin viikkoja vierinyt, kun hän nuorta leipää oli saanut. Kerjuun kautta kootuilla kuivilla leipäkannikoilla ja kylmillä perunoilla he pitkän aikaa olivat eläneet. Siksipä se niin hyvälle nyt maistui. Äiti antoi hänelle vielä toisenkin palasen ja käski panemaan loput kaappiin isää varten.

Jalan kopse kuului samassa porstuasta; he luulivat hänen jo tulevan. Ovi aukeni mutta sisään astuikin Heikura, talon isäntä. Marille sävähti veret kasvoille, hän aavisti pahaa.

„Hyvää huomenta!“ lausui Heikura.

„Jumal' antakoon“, vastasi Mari.

„Eikös Holpainen olekaan kotona?“

„Ei ole; mutta istukaa, ehkä hän pian tulee.“

Heikura istui tuolille pöydän päähän ja polkteli piippuaan. Vähän ajan kuluttua hän taas alkoi:

„Lienee yhdentekevä, jos puhun teille asiani. Meidän, näet, pitäisi päästä selville siitä hyyrystä.

Tässä on kohta toinen kuukausi lopussa, enkä minä vielä ole saanut penniäkään viimeisestä.

„Ettehän te ole, kyllä sen tiedän“, kuului Marin hiljainen vastaus.

Itsekukin, näettekös, tarvitsee omansa. Ja vaikeammaksi tulee teidänkin maksaa, mitä enemmän velkaa karttuu.“

„Kun pääsisi edes kesään“, huokaili Mari.

„Minä en voi niinkauan odottaa, se on mahdoton asia. Ellen saa viime kuusta tiliä, täytyy minun panna teitä kovalle. Ei tässä auta muu kuin totuus.“

„Hyvä Jumala, kuitenkin, mihin me poloiset joudumme, nämä pienet lapsi raukat vielä ympärillä. Armahtakaa edes niitä, isäntä kulta.“

Hellu oli laskenut kakkunsa syrjään ja seurasi tarkkaan keskustelua. Kasvoista näkyi, että hän täydellisesti ymmärsi sen merkityksen. Mutta pojat leikittelivät toistensa kanssa nurkassa, eivätkä tienneet murheesta mitään.

Heikura vetäisi muutamia savuja.

„Kyllähän se ikävää on“, hän taas puhui, „mutta minkä sille voi. Niinkuin jo sanoin: itsekukin tarvitsee omansa.“

Mari itki.

„Eikö Holpainen ole vieläkään saanut mistään työtä?“

„Ei.“

„Kumma paikka! Onhan nyt kovat ajat, mutta pitäisi sitä sentään joskus pääsemän ansioon, kun vaan olisi tointa.“

„Huolesta mies parka on vallan tympistynyt, eikä hän tosin alkuaankaan ole noita rohkealuontoisia.“

„Niin, en minä häntä moittia tahdo; tiedän hyvin, että köyhän on työläs elää parempinakin aikoina, saatikka sitten tämmöisinä.“

„Jos ottaisitte, isäntä, meiltä tuon sängyn ja tyynyn, joka on siellä peitteen alla, viime kuun hyyristä. Pitäisi niiden toki olla kymmenen markan arvosta.“

Heikura poltteli piippuaan ja silmäsi sänkyä.

„Kun tuumaan vaimoni kanssa. Kyllähän minä ennemmin olisin rahaa tahtonut; mutta koska se tuntuu teillä kovin ahtaalla olevan, niin täytyisi kai tyytyä noihinkin.“

Hän läksi omalle puolelleen; mutta hetken päästä hän tuli takaisin toisen miehen kanssa viemään sänkyä pois. Mari tyhjensi vaateriekaleet ja vanhan matrassin tapaisen nurkkaan. Seinä jäi autioksi; koko huone tyhjää kolisi. Ei ollut puukaluja muita kuin tuoli, pöytä ja kätkyt. Pojat muuttivat uunin luota entiselle sängyn sijalle; he olivat saaneet uuden ja avaramman leikkipaikan.

Mari vetäisi luudalla hämähäkin verkkoja seinästä, korjasi kenkärajat, joita sängyn alla oli säilytetty, nurkkaan ja kuiskasi sitten Hellulle:

„Souda nyt hyvin lasta, ettei herää; minä käyn kuulemassa, eikö rouvasyhtiöltä jo alkaisi saada käsitöitä.“

„Viivyttekö kauan?“

„En kuin siunaaman hetken.“

Hellu istui entiselle sijalleen ja äiti lähti kaupungille. Tuli semmoinen tyhjyys ja turvattomuus huoneesen, kohta kun hän oli sulkenut oven jälkeensä. Hellu tuuditti molemmin käsin, että kätkyt liikkuisi tasaisesti. Ja lakkaamatta hän tarkasti Annin kasvoja, ruvetakseen heti laulamaan, kun hän silmiään pikkuisenkaan raoittaisi. Pojat olivat jotenkin hiljaa; kaikki tuntui käyvän hyvin.

Mari sillä välin oli tullut portille ja alkoi kulkea katua alas. Hänellä oli pitkä matka, sillä he asuivat kaukana yläkaupungin syrjässä. Kuin unessa hän ensimmältä astui; ei jaksanut oikeastaan mitään ajatella, eikä pienintäkään toivon kipinää hänellä enää ollut. Viimeiseen asti täytyi kumminkin koettaa, sen hän vaistomaisesti vielä käsitti.

Eteenpäin käveli; tie tuntui tavallista pitemmältä. Voimat olivat heikot; hän vasta muisti, että olisi pitänyt vähän haukata leipää, ennenkuin

läksi ulos. Kaiken yötä hän oli valvonut ja lapsi lisäksi tavan takaa vetänyt tyhjää rintaa, levottomuudessaan paremmin kuin nälissään. Siksipä hän nyt olikin niin huono, ettei tahtonut pystyssä pysyä.

Pääsi vihdoin sentään kamreerin talon kohdalle. Kadulle vievälle kiviportaalle oli mukava istua lepäämään. Tässä hän juuri ennen nuorena ollessaan oli palvellut monta herran vuotta. Kuinka ne ajat olivat muuttuneet siitä. Terve hän oli ja roteva työhön, vaikka minkälaiseen. Tarttui kiinni kuin mies joka paikkaan, eikä kesken uupunut. Mutta toisin nyt. Huolet ja murheet, monet lapsivuoteet ja elämän raskas kuorma olivat ruumiin riuduttaneet. Ei kestäisi enää puoleksikaan niinkuin silloin. Kamreerska häntä kyllä olisi mielellään pitänyt ja koetti parhaamman mukaan estää naimiseen menemistä. Kuinka hyvin hän tiesikin jo edeltäpäin sanoa, minkälaista siitä tulisi. Mutta eihän siinä mikään auttanut, mennä täytyi vaan. Tottapa se lienee ollut hänelle niin sallittu. Ja osaansa täytyi ihmisen tyytyä, olipa sitten kuinka kovaa tahansa.

Kuului puhetta ja astuntaa sisältä. Hän siirtyi syrjään, tieltä pois. Ovi avattiin ja ulos kadulle laskeutui nuori neiti ensin ja heti jäljessä pitkävartaloinen kaunis herra. Neidin Maria

tunsi; se oli Helena, kamreerin nuorin tytär, jota hän pienenä oli hoitanut ja jonka jälkeen Hellu sai nimensä; herra sitä vastaan oli aivan outo. He pysähtyivät hetkiseksi portaiden eteen ja puhelivat keskenään, mutta ruotsiksi, ettei Mari ymmärtänyt. Helena veti hansikkaita käsiinsä ja heitti pitkän silmäyksen sivullepäin, häneen. Ei tuntenut, eikä tervehtinyt; pois kääntyi ja pitkitti puhettaan tuon oudon herran kanssa. Marin huulet menivät surulliseen hymyyn. Kuka olisi uskonut ennen, että pikku Helena noin kulkisi hänen ohitsensa. Niinkuin he olivat rakkaita silloin; hänen sylissään istui, käsi kaulassa ja tarinoitteli. Ja vakuutti aina, ettei hän kestään niin pitänyt kuin omasta kulta Maristaan. Tuossa sen nyt näki; ei tuntenut enää. Mutta semmoinenhan oli maailman meno, eikä Helenaa siitä voinut syyttää; monta palvelijaa oli talossa ollut, jaksoiko hän niitä kaikkia muistaa. Kuinka sievästi hän tuolla astui herran rinnalla. Lieneekö sulhanen, vai muutenko tuttu vaan.

„Jumala, rakas isä, pientä Helenaa siunatkoon“, huokaili Mari itsekseen, „herran enkeli hän on niinkuin lapsenakin....“

Ei tuntenut enää häntä, mutta oliko se kumma. Vuosia oli kulunut siitä kuin viimeksi näki ja varmaankin hän mahtoi olla kauheasti muut-

tunut. Nälkä ja puute kyllä jälkensä muotoon jättävät.

Hän nousi taas kävelemään; väsynyt hän tosin vielä oli, mutta eihän auttanut iänkaiken siinä portaallakaan viipyä. Ja liikkuivatpa nuo jalat sentään, kun kerran alkuun pääsivät....

Vanhan, keltaiseksi maalatun puurakennuksen yläkerrassa hän asui, tuo hyväntahtoinen leskirouva, kaikkien köyhien ystävä ja turva. Hänen luokseen aina avun tarpeessa ensiksi mentiin ja harvoin sieltä ilman lohdutusta palattiin. Saihan hyvän neuvon kumminkin ja rakkaan sanan, ellei muuta. Sinne Marin askelet nytkin kääntyivät, sillä rouva Hiller tavallisesti tiesi parhaiten antaa selkoa rouvasyhtiön toimista.

Kotona hän oli; pienen hellan ääressä seisoi päivällistään laittamassa. Huone oli siisti ja puhdas; iloinen tyytyväisyys loisti vastaan joka kulmasta. Kanarialintu sirpatteli häkissään ikkunan luona; valkoisenkirjava, lihava kissa venytteli sängyllä. Rouva katsoi häneen ystävällisesti, teki hyvänpäivän ja kysyi mitä kuului. Mari selitti hänelle asiansa; kertoi kaikki huolensa ja puutteensa. Niin kertoi kuin lapsi äidilleen tai ystävä ystävälleen. Sydämestä sanat tulivat, sydämeen ne myöskin menivät. Rouva kuunteli häntä osan ottavaisella hellyydellä, mutta seuraavalla viikolla vasta

hän sanoi annettavan käsitöitä ulos; eikä niitä riittäisi paljoa, ainoastaan markan edestä viikossa.

„Apuahan sekin on“, lausui Mari, „ehkei minulta juuri enempää tulisikaan nyt kun Anni on sairaana.“

Köyhiä oli karttunut kovin paljon; rouvasyhtiön varat olivat verraten pienet. Senvuoksi täytyi tehdä rajoituksia ja antaa töitä ainoastaan niille, jotka pahimmassa hädässä olivat ja joilla oli suurin perhe, useampia lapsia kotona, mies kuollut taikka sairaana ja niin poispäin. Piirinaiset kävisivät kaikkein luona tarkastamassa ja antaisivat lipun niille, joita ensi kädessä tuli auttaa. Rouva lupasi puhua Marin puolesta ja ilmoittaa hänen nimensä, että tietäisivät käydä hänen kotonaan. Kyllä rouva hänen tilansa tunsi, mutta järjestyksen vuoksi täytyi kuitenkin määräyksiä noudattaa.

Kuinka lämpimältä Marin sydän tuntui, kun hän huoneesta läksi. Astuessaan portaita alas hän hartaasti rukoili Jumalalta siunausta kaikille hyville ihmisille, mutta varsinkin hänelle, joka tuossa yksinkertaisessa vinnikamarissa asui, ja maailman silmiltä huomaamatonta elämäänsä vietti alttiiksiantavan rakkauden töissä. Ei hän täällä palkkaansa saisi, mutta haudan tuolla puolen Jumala totisesti häntä muistaisi; siitä Mari oli aivan varma.

Hän oli tullut valkoisen nurkkarakennuksen kohdalle, jossa oli jauhonkauppa. Hän pysähtyi. Tiina Katrin limppu juohtui mieleen. Jos antaisivat tuosta puodista velaksi jauhoja, niin saisi hän sen heti sovitetuksi. Uskaltaisiko mennä koettamaan? Pian hän ne maksaisi sitten, kun käsitöillä pääsisi ansaitsemaan. Hän rohkaisi mieltään ja meni sisään. Oli vähän tuttu puotilaisen kanssa, joka oli kaupungin lapsia, Hanna Pitkänen nimeltä. He olivat istuneet samalla luokalla kansakoulussa yhden vuoden, ehkä tuo nyt siitäkin syystä häntä armahtaisi.

Väkeä oli puodissa, Hanna hääri kaupanteossa. Mari seisahtui syrjään odottamaan. Iloisesti puheli Hanna ostajain kanssa, mittaili, antoi rahan ja pisti muutamille konvehdin tai sokuripalan kaupanpäällekin. Kun puoti viimein tyhjeni, pääsi Mari esittämään asiaansa.

Turha vaiva; ei tullut mitään. Epäävän vastauksen hän sai.

„Mari kulta, minä niin mielelläni antaisin“, sanoi Hanna, „mutta, näettekös, minä en uskalla. Pyytäkää rouvalta, ehkä hän lupaa, kyllä minä sitten punnitsen ja panen kirjaan.“

„Enhän minä edes oikeinpäin tunne teidän rouvaanne“, lausui Mari.

„Semmoinen se on lihavanlainen, kookas ihminen.“

„Ja pääsisiköhän tuon puheille? Ettei tykkäisi pahaa.“

„Eikös mitä. Menette vaan suoraan sisään, portista oikealle ja sitten ensimmäisestä ovesta.“

Mari läksi. Tuli pihaan; näki rappuset, joita hänen oli nouseminen, ja oven, ja huoneiden ikkunat. Sydän rupesi lyömään eikä jalat tahtoneet liikkua eteenpäin. Seisoi hetken seinänvieressä ja koetti tyyntyä. Sitten pakoitti hän itseään kulkemaan Hannan neuvomaa tietä. Pyyhki tarkasti jalkojaan havuihin portaiden edessä, astui verkalleen ylös ja meni sisään. Jonkunmoinen porstua se oli, valkoinen käytävämatto lattialla. Taas täytyi viivähtää hetken; peloitti niin, että tuskin uskalsi hengittää. Ja vapisutti kovin. Veri sykki jokainoassa suonessa, hakkasi kuin tuhansilla vasaroilla. Kuinka hän sanoisi? Sitä hän ei vielä tullut ajatelleeksikaan. Koetti miettiä, mutta ei saanut mitään alkua. Tuskan hiki nousi hänelle otsaan. Mennä hänen täytyi sisään yhtäkaikki, kävi sitten kuinka hyvänsä.

Kaksi ovea oli porstuaan. Onnen toukoa hän lähestyi toista, tarttui lukkoon ja aukaisi, hiljaa hyvin ja arastellen. Tuli kamariin, jossa oli piano, pöytä ikkunan alla ja tuolia. Molemmin

puolin ovea riippui päällysvaatteita seinällä. Ei näkynyt eikä kuulunut ketään. Tuo vieras tavara ympärillä peloitti, se ikäänkuin uhkasi häntä ja tuntui kuin koko huone ankarasti olisi vaatinut häntä poistumaan. Mari aikoikin jo lähteä takaisin, mutta huomasi samassa perällä oven, joka oli raollaan. Hän rykäisi....

Kuului pehmeätä astuntaa; kynnykselle ilmestyi mustaan puettu rouva, kookas ja lihava. Hän kait se oli. Mari alkoi; ei tiennyt oikein, mitä puhui, mutta näytti rouva sentään ymmärtäneen tarkoituksen, koska astui likemmäksi, ja alkoi häntä katsella tutkivin silmin kiireestä kantapäähän. Mari koetti vielä sopertaa, että hän kyllä maksaisi, ei huolinut rouvan epäillä. Mutta hänellä oli hyvin hajallinen nuttu, rouvan silmät näyttivät löytävän kaikki reiät. Ja niistä mahtoi tulla toinen vakuutus maksun suhteen, sillä rouvan kasvot synkistyivät. Varmalla, päättäväisellä äänellä hän lausui:

„Ei minun käy antaminen. Tähän aikaan joka toinen ihminen tahtoo ostaa velaksi, tavara hajaantuu ympäri maailmaa eikä tule rahaa sisään, millä maksaa. Joutuu sitten itse pulaan.“

„Kyllä minä ihan varmaan rouvalle toimittaisin. En toki olisi tullut pyytämäänkään, ellen sitä vissisti tietäisi.“

„Ehkä hyvinkin sen tekisitte. Mutta minä en teitä tunne ja minua on niin usein petetty, että olen vähitellen oppinut epäilemään. Sitä paitse", rouva suoristui ja otti muutaman askeleen takaisin oveen päin, ikäänkuin merkiksi, että hän tahtoi keskustelun lopettaa. „Sitä paitse minä en kenellekään mielelläni anna niin kuranttia tavaraa velaksi kuin jauhot ovat. Voitto kun on peräti pieni, ei silloin kannata myydä muuta kuin käteistä rahaa vastaan."

Mari pyysi anteeksi, että oli tullut vaivaamaan, sanoi jäähyväiset ja läksi pois. Selkä oli tavallista enemmän kumarassa, kun hän astui portaita alas. Mitä varten hän oli yrittänytkään. Olisi hänen pitänyt arvata tuon noin käyvän. Suotta vaan oli menettänyt aikaa; siellä Anni jo ehkä itki kotona.

Hän alkoi ottaa oikein kiireitä askeleita; mutta portilla tuli vastaan eräs laiha ja onnettoman näköinen vaimo parka, kantaen kahta lasta käsivarsillaan, sillä välin kuin toista kaksi rinnalla juoksi. Lapset juonittelivat hänen sylissään; niillä oli raukoilla paha ja vaikea olla. Marin kävi sääli vaimoa, joka selvästi pani viimeiset voimansa liikkeelle.

„Kuinka te jaksatte noita molempia kantaa, eikö se ole liian vaivaloista?" hän kysyi.

„Mitäs kun täytyy“, vastasi vaimo. „Eipähän tässä liene armoa, vaikka katkeaisi tuohon paikkaan.“

„Antakaa suuremman kävellä. Riskiltä pojaltahan se näyttää.“

„Sillä on kurjalla ohimovika, ettei kestä astua kuin pienen matkaa aina kerrallaan.“

„Ohho! No, tule sitten tänne, niin minä kannan. Mihinkä teillä on meno?“

„Tuonne ajattelin, piispaan. Kuuluvat olevan hyviä köyhille.“

„Ehkä minä saatan. On tuo vähän kierrosta, ja kotiin pitäisi joutua minunkin, mutta tulemmahan yhtäkaikki. Koetetaan astua vähän sukkelammin.“

„Kiitoksia paljon. Oikein tuntuu helpolta nyt.“

„Mistä olette kotoisin?“

„Karttulasta.“

„Elääkö teillä mies?“

„Elääkin se; mutta jalkaansa on potenut toista vuotta. Eikä mahda enää kalua tulla, kun polvea myöten on jo syönyt sen ihan pieneksi ja kuivaksi.“

Vaimon silmistä tulvasi vesi. Hän pyyhki huivinsa kulmalla kasvojaan.

„Eikö teillä ole apua kunnalta?“

„Kaksi kappaa jyviä antavat viikossa mie-

helle leiväksi; minulle ei mitään eikä lapsille. Nuori olet, tee työtä, sanovat. Mutta herra siunaa, kun ei saa työtä, ei vaikka polvillaan rukoilisi. En minä kesken mieron tielle lähtenyt; koetin ennemmin kärsiä ja pysyä yhdessä kohden, riihessämme siellä salolla. Ja panin iltasilla lapsineni maata joka päiväisen nälän kanssa. Vaan kun sitten rupesi jo ihan kuolema tulemaan, niin täytyi viimein pesästään irtaantua."

Lapsi hänen käsivarrellaan kävi levottomaksi. Vaimo pysähtyi, antoi sille rinnan suuhun ja kulki sitten eteenpäin taas Marin seurassa. Suuremmat lapset, poika ja tyttö, pahanpäiväisissä ryysyissä molemmat, olivat juosseet kappaleen matkaa edelle. Vaimolle tuli hätä; hän huusi heitä odottamaan. Ja vasta heidän luokseen ennätettyä, hän taas rauhoittui. Torui heitä kuitenkin ja varoitteli.

„Ihmettä, kun ei pidä totella. Minkä minä teille voin, jos eksytte, tai ajavat päällenne. Pysykää nyt lähellä. Sinä, Sere, ota minua hameesta kiinni."

Sitten hän jatkoi puhettaan Marille:

„Olen minäkin parempia päiviä nähnyt, ei sitä tämmöistä kurjuutta ole aina kärsitty. Tässä tuonaiseen aikaan kun mieheni sai kolme ja neljäkin markkaa päivässä, niin kelpasi vain syödä ja laittaa vaatetta. Mutta niistä on nyt viimeisetkin

riekaleet myöty ja pantu ruokaan tämän talven ajalla. Mikä lienee ollut rouva tuolla rannalla, joka antoi tään täkin lapsen ympärille. On niitä arvon vielä hyviäkin ihmisiä maailmassa. Jumala heille vaan lisätköön voimia toista hankkimaan, että olisi jakamista muillekin, ei minulle ainoastaan."

„Yksinkö jäi miehenne sinne riiheen?"

„Ihan yksin; se minua juuri pahimmasti surettaa. Mutta eihän meillä ollut mitään muuta neuvoa. Jalka vuotaa semmoista visvaa, että löyhkää kuin myrkky, kuka häntä huoneesensa ottaisi. Koetin minä pyytää yhtä ja toista sinne toveriksi, vaan eipä noita saanut."

„Tässähän se nyt on, piispan asunto."

Mari laski pojan sylistään maahan.

„Jaksat kai sinä jo kävellä pihaan", hän sanoi.

„Tuhansia kiitoksia vaivoistanne. En tullut kysyneeksi edes nimeänne."

„Holpaisia minä olen."

„Vai Holpaisia. Niin kiitoksia vaan vielä kerran."

„Ei kestä."

He erosivat. Mari astui nyt kiiruusti kotiapäin. Kuta lähemmäksi hän tuli, sen ahtaammaksi kävi rinta. Jaksoiko hän taaskin mennä katselemaan sitä kurjuutta, sitä sairautta ja alas-

tomuutta ja kaikenpuolista puutetta. Oli juuri kuin joku voima olisi pakoittanut häntä ennemmin karkaamaan kauas pois. Mutta lapsi raukat! Mikä tulisi heille eteen. Hellu siellä uskollisesti Annia hoiti; jopa hän olisi oikea peto, jos raahtisi heitä jättää. Mari pitkitti matkaa perille saakka, eikä tuntenut edes nälkäänsä enää eikä voimainsa vähyyttä.

Kaukaa näki hän jo Petun seisovan portilla häntä odottamassa ja arvasi siitä, ettei nyt ollut oikein laita. Poika värisi vilusta ohkaisessa hameessaan. Avopäin hän seisoi ja paljain säärin; jaloissa oli vanhat kenkärajat. Mari koki rientää; viittasi kädellään Petua menemään sisään, mutta ei poika malttanut.

„Anni kuolee", hän huusi.

„Herra siunaa!"

Äiti sieppasi pojan mukaansa ja meni juoksujalkaa kamariin. Siellä itkivät molemmat, Hellu ja Anni, Hellu sentähden, ettei saanut Annia taukoomaan. Kauan oli lapsi parka jo huutanut, sen kuuli äänestä, joka vähän vaan kähisi enää. Äiti otti hänet syliinsä; tulinen hän taaskin oli, niinkuin yöllä; suu oikein poltti rintaa. Mutta hän oli väsyksiin asti itkenyt, ja silmät vaipuivat tuota pikaa kiinni. Hän sai lapsen sylistään kätkyeesen, pyysi Hellua taas tuudittamaan ja meni

hakemaan itselleen palasta pöytäkaapista. Ei siellä ollut muuta kuin pari kylmää perunaa ja Tiina Katrin leivänkuorta. Hän koetti sitä nyt kumminkin haukata, sillä sydänalassa tuntui niin outo kouristus. Mutta, mikä lienee ollut, ei pala mennyt alas kurkusta, ei vaikka hän vettäkin ryyppäsi päälle. Ja takaisin tahtoi tulla, kun hän väkisen nieli. Samassa rupesi kamari huojumaan hänen silmissään ja hämäräksi löi näön. Unettomuuden tähden varmaan; täytyi päästä levolle. Horjumalla hän meni nurkkaan sängystä kasatuille vaatteille pitkäkseen, ja pyysi lapsia olemaan hiljaa, että saisi hiukan nukahtaa. Kun hän laskeutui alas ja painoi silmät umpeen, tuntui hänestä juuri kuin olisi hän vaipunut syvälle maan poveen. Joka vaan pääsisikin maailman vaivoista pois rauhaan ja lepoon, ajatteli hän. Mutta enempää hän ei jaksanut tietää, sillä hän meni kummalliseen tilaan. Ei valvonut eikä nukkunut, ei pyörtynyt eikä ollut selvä. Ei hän ajatellut eikä tuntenut, mutta outoja näkyjä syntyi eteen. Ja vaikka hän koetti niitä karkoittaa, sillä himmeästi hän kumminkin ymmärsi niitä hulluiksi, ei ne hävinneet, vaan kasvoivat yhä ja rupesivat häntä kiusaamaan. Kaiken tämän ohessa hän ikäänkuin kaukaa kuuli Hellun äänen ja sen hän tiesi todeksi, tiesi että Hellu lauloi Annille.

Näin tulivat sanat hänen korviinsa:

„Tule rakas Jesu tänne,
Korjaa meitä maasta pois.
Tule rakas Jesu tänne,
Ota kaikki taivaasen.“

Laulu eteni ja eteni. Vienosti ääni vaan enää kuului, ei eroittanut sanojakaan. Viimein kaikki hiljeni; kuvatkin hälventyivät edestä, rauhaan ja lepoon hän uupui....

Hellu tuuditti ja varoitti aina vähän väliä poikia, jotka tahtoivat telmiä liian kovasti. Ei sillä, että se äitiä olisi häirinnyt; hän nukkui niin sikeästi, että varmaan olisi huoneen saanut kaataa, ennenkuin hän siitä havahti.

Oli kaiketi noin puoli tuntia kulunut, kun ovi aukeni ja kaksi rouvaa astui sisään.

„Äiti, äiti!“ huusi Hellu.

Mutta äiti ei herännyt. Hän jätti kätkyen ja juoksi nykäisemään.

„Äiti, täällä on rouvia. Nouskaa ylös!“

Hän pudisteli äitiä siksi, että sai hänen nostamaan päätään.

„Täällä on rouvia, äiti, täällä on rouvia.“

Viimeinkin näytti hän sen tajuavan. Hieroi silmiään, pyyhki otsaansa, siunasi ja koetti päästä istumaan. Sitten hän äkkiä huomasi, että ne varmaankin olivat piiritarkastajia; ja nyt näkivät

hänen makaamassa keskellä päivää. Luulivat häntä laiskaksi, eivätkä antaisi ehkä töitä. Entä kahvipannu, vielä esillä! Mitä he siitä arvelisivat? Ettei täällä puutetta ollutkaan, koska kannatti vielä kahvia juoda.

Salaman tavoin nämä ajatukset risteilivät Marin mielessä. Ja hän peljästyi niin, että alkoi puhua sekaisin, peljästyi uudelleen sitä ja hämmentyi vielä enemmän.

„Rupesin tuohon levolle, mieheni kun meni hakemaan niitä rohtoja, taikka sitä lippua, en minä siinä kauan maannut, mutta pääni oli niin hirveästi kipeä, eikä meillä ole kahvia ollut, sikuria vaan tänäkin päivänä pantiin pannuun....“

Hän oli hätääntynyt ja pahensi asiaansa, kuta kauemmin puhettaan pitkitti. Sen hän lopulta itsekin huomasi, eikä voinut sitten enää muuta kuin puhjeta itkuun. Hellunkin alkoi kyynelet tippua pitkin poskia. Ne tulivat aina itsestään, kun hän vaan näki äidin olevan pahoilla mielin.

Rouvat kuuntelivat Marin puhetta, katselivat ympärilleen huoneessa ja kiinnittivät viimein silmänsä lapsiin. Mutta Mari oli onneton. Hän pelkäsi, että vielä päällepäätteeksi uskoisivat, hänen olevan humalassa. Ja hän koetti taas, eikö jo osaisi selvemmästi ajatuksiaan lausua.

„Tämmöistähän se on köyhän kodissa. Ei

ole iloa kellään; kipua ja nälkää saa vaan kärsiä lapsesta saakka. On tuo vanhin tyttökin jo tarpeeksi asti maailman kovuutta kokenut. Pienestä pitäen ei muuta kuin sairautta. Yksi tauti kuin jätti, niin toinen otti. Mutta siinäpähän vaan jaksaa elää yhtäkaikki. Moni kukoistavampi lapsi on hautaan mennyt tuossa ympärillä; hän vaan ei pääse pois, vaikka on huonoin kaikista. Elä edes itke, poloinen, menee viimeinenkin näkösi."

Rouvien kasvoissa ilmaantui sääli; toinen heistä taputti Hellua päähän ja otti taskustaan kuparirahan, jonka painoi hänen käteensä.

Petu ja Ville olivat tähän saakka yhtämittaa katselleet vieraita. Ville seisoi heitä aivan lähellä. Silmät olivat pojan seljällään ja kädet housuin taskussa. Ja hän oli totinen kuin vastarannan kiiski. Petu meni ja nykäisi häntä takaa. Mutta Ville ei ollut millänsäkään; suorana hän vaan törötti eikä kääntänyt päätään. Petu nykäisi toisen kerran. Ei sittenkään. Vielä kolmannen, ja niin kovaa, että poika huiskahti muutaman askeleen eteenpäin ja oli kaatua rouvan helmoille. Jo nyt parkaisi ja töyttäsi päin. Petu kiiruusti pakoon, että hame viuhkasi. Äiti heitä hillitsi ja tarttui Villeen kiinni. Petu pääsi kiusoittelemaan:

„Ähä, kutti, ähä, ähä!" Ja hän pisti lopuksi kielensä pitkälle ulos.

„Mikä sinun nimesi on, tyttö?“ kysyi rouva.

„En minä ole tyttö, vaikka minulla on hame.“

Rouva nauroi.

„Lieneehän sinulla sentään nimi?“

„Petu.“

„Vai Petu sinä olet. No, minä huomenna tuon sinulle housut.“

Kas, se kun oli Petulle mieleistä! Suu meni leveään hymyyn; hän lentää tohahti suoraan äidin luokse ja hautasi kasvonsa hänen syliinsä.

Rouvat antoivat Marille lipun, jolla hän saisi hakea työtä; kahdesti sitä annettaisiin viikossa, maanantaina ja torstaina, viidenkymmenen pennin edestä aina kerrallaan. Mari kiitteli heitä sydämensä pohjasta ja seurasi heitä porstuaan. Palattuaan takaisin kamariin häntä vieläkin harmitti tuo kahvipannu, ja nyt hän sen arvon laittoi näkyvistä pois. Muutenkin hän taas uudelleen siisti huonetta ja torui sen ohessa lapsia, jotka olivat hänen poissa ollessaan roskanneet. Ei muusta niin väliä, mutta rouvat kun sattuivat tulemaan juuri parhaasen siivoon. Ja poikain silmät hän pesi.

„Semmoiset suuret köntit, eivätkä vielä sen vertaa, että osaisivat edes laittaa itsensä puhtaiksi; äidin pitää vaan jokapaikkaan ennättää.“

Näin hän siinä hääritessään riiteli. Arvasi

myöskin, mitä rouvat keskenään puhuivat heiltä lähdettyään.

„Kyllä siellä oli kurjaa, mutta on niissä, poloisissa, itsessäänkin syytä. Voisivathan edes pestä lapsensa ja pitää siistiä ympärillään. Vesi ei kumminkaan mitään maksa.“

Siihen tapaan hän kamreerissa ollessaan usein kuuli heidän puhuvan; ja mitäpä he muuta ymmärsivät, kun eivät itse olleet köyhän tilaa kokeneet. Eivät he tietäneet, kuinka vähän on kykyä työhön sillä, jonka mieltä alinomainen huoli painaa ja jolta nälkä viimeisetkin voimat vie.

Tuosta hän muisti, ettei heillä täksi päiväksi ollut ruokaa kotona paljon ollenkaan. Hellun täytyi lähteä ulos pussineen.

„Mutta elä viivy kauan,“ varoitti hän, „eläkä huoli seisotella kyökkilöissä, vaan lähde pois, elleivät tahdo mielellään antaa. Sido tuo villahuivi päähäsi, että korvasi pysyvät lämpöisinä.“

Itse istui Mari kätkyttä heiluttamaan. Kovin häntä vielä uuvutti ja Petu siinä kyllä oli joutilaana, mutta hän ei koskaan tahtonut malttaa, vaan sai lapsen melkein aina hereille. Koetti hän sitten ennemmin pysyä valveilla.

Pallilla hän istui, piti oikealla kädellään kätkyen reunasta kiinni, toiseen hän nojasi poskea ja pani kyynäspään polvea vasten. Kummallisesti

häntä painoi, silmät väkisenkin menivät kiinni ja pää nyökkyi, että tavan takaa putosi kädeltä pois. Silloin tahtoi kätkytkin seisahtua; ja lapsi kohta alkoi vääntää päätään; mutta Mari taas säpsähti ylös ja pani sen kiivaammin liikkumaan, siksi kuin Anni uudelleen meni uneen.

Tukalaksi hänelle istuminen kuitenkin kävi; selkää kolotti ja sivuja eikä hän millään keinolla jaksanut pysyä valveilla.

„Petu, tule pikkuisen soudattamaan, että pääsen pitkäkseni. Tuossa saat kakkua, mutta elä annakaan lapsen herätä. Ville, tule sinä viereeni, niin olet hiljaa sen hetken.“

Hän nukkui kohta kuin vaan heittäytyi alas vaatteille, eikä herännyt, vaikka Ville sormellaan painoi hänen poskeaan ja kuiskasi:

„Äiti, hoi, äiti, en minä tahdo maata.“

Mutta Anni äkkiä parahti huutamaan täyttä kurkkua. Samassa kavahti Mari istumaan.

„Herra siunaa, mikä sille tuli?“

Hän hieroi silmiään ja työnsi molemmin käsin hiuksia otsalta ylös. Anni kirkui, Petu tuuditti ja lauloi.

„Teitkö sinä sille mitään?“

„En.“

Ei Mari saanut häntä millään asettumaan;

Tiina Katrikin kuuli huudon omalle puolelleen ja tuli katsomaan.

„Ihan se kuolee", sanoi hän ja otti lapsen Marilta.

Hän heilutti sitä käsivarsillaan, koputteli ikkunaan ja hyssytteli. Kaikki turhaan.

„Oletko tarjonnut rintaa?" hän kysyi.

„Ei se ota."

„Koposen vaimo on siellä minun puolellani. Kutsupas tänne, ehkä se osaisi tälle jotain."

„Hukassa nyt ollaan; eikä kuulu sitä Holpaistakaan kotiin", vaikeroitsi Mari mennessään.

Petukin koetti viihdyttää Annia; hyppeli hänen edessään, nauroi, soitti suutaan, löi kahta puupalikkaa yhteen ja vehkeili minkä jaksoi.

„Ole hiljaa, ei se tuosta kumminkaan välitä," sanoi Tiina Katri.

Koposen Lopo neuvoi antamaan lapselle neljä tai viisi tippaa Hokmannia ja sitten heiluttelemaan täkissä; niin oli hän saanut poikansa asettumaan. Tiina Katrilla sitä oli kotona, hän toi pullon ja sanotun määrän he kaasivat lapsen suuhun; se meni väärään kurkkuun ja hän oli vähällä siihen läkähtyä. Täkissä heiluttelemalla he arvon saivat hänet vihdoin talttumaan.

„Mihinkä teidän on sänky joutunut?" kysyi

Tiina Katri, jonka silmät jo monta kertaa olivat menneet sen tyhjälle kohdalle.

„Isäntä vei hyyrystä.“

„Ooho!“

Tiina Katri ei puhunut enempää; mutta hän katui mielessään, että aamulla oli nostanut semmoisen tuohakan leivästään. Hän ei siitä kumminkaan sen köyhemmäksi tullut. Ja oliko ihme, jos lapsi raukat ottivat, nälkä heillä varmaan lienee ollut. Nytkään ei näkynyt tuontaivaallista päivällishommaa, hänellä siihen sijaan hyvä keitto tulella. Hän päätti itsekseen tuoda pienen vadillisen pojille, jos suinkin vaan riitti, ja miksei sitä riittänyt, söi itse vähän niukemmin.

„Kyllä se on, tuo köyhän elämä“, puhkesi Lopo puheesen, „kyllä se on sitä viimeistä. Ei saa meidänkään ukko enää unta silmiinsä öisillä, valvoo vaan ja tuumailee sinne tänne, että mikä pitää eteen tulla. Kun pääsisi edes kesään, ehkä sitten taas menetteleisi jotenkuten.“

„Siinäpä se on, mutta kun ei useinkaan tiedä, kuinka huomispäivän yli mennään“, sanoi Mari, joka lapsi käsivarrella istui kätkyessä. „Sitten tuo alituinen huoli ja ikävä tahtoo niin tympistyttää mielen. En ole moneen yöhön saanut nukkuakaan tältä poloiselta.“

„Itse hyvä Jumala tiennee, mitä hän tekee“,

lausui Tiina Katri, mutta panee se ihmisen välistä pitkään ajattelemaan, kun on niin kummallinen tää maailman meno. Toisella on yltäkyllin, toinen taas puutteesen nääntyy. Eihäntä ymmärrä, mitä varten rakas luoja sen niin on asettanut."

„Moni kohta meiltä mahtaa epäselväksi jäädä tässä elämässä", huokasi Mari, enemmän niinkuin ajatuksissaan, sillä hän katseli pikku Annia, joka hienosti valitti unissaan.

„Siihen koskee, raukkaan", jatkoi hän. „Oisikohan pistoksia, vai mitä?"

„Kukapa niitä puhumattoman vaivoja tietää", sanoi Lopo. „Mutta hyvin se on kipeän näköinen kasvoiltaan."

„Siellä arvon taitaa Holpainen nyt tulla", lausui Mari, kun joku jalkojaan kopisteli porstuassa.

Hän se oli ja Heiskanen, Tiina Katrin mies.

„Kylläpä sinä viivyit", sanoi Mari, „saitko edes lippua?"

Holpainen antoi hänelle valkoisen kokoonkäännetyn paperipalasen. Mari aukaisi ja katsoi kirjoitusta sisässä; kun hän ei siitä kumminkaan saanut selvää, antoi hän lipun takaisin Holpaiselle.

„Pistä seinänrakoon siksi aikaa", hän sanoi.

Tiina Katri ja Lopo antoivat miehille tuolit, itse istuivat vaatekasalle nurkkaan.

„Nythän se rautatien teko alkaa", sanoi Heis-

kanen, ottaen taskustaan piipun ja tupakkakukkaron. „Pane piippuun sinäkin Holpainen.“

„Vai jo se alkaa. Sittenhän tästä taas päästäne elämään, Jumalan kiitos“, puhui Lopo.

„Elkäähän hyvin ihastuko, ennenkuin kuulette, minkä verran siellä palkkaa maksetaan“, sanoi Holpainen.

„Noo?“

„Ei kuin kahdeksankymmentä penniä.“

„Hyvä Jumala, mitä ne ajattelevat. Kahdeksankymmentä penniä, eihän se riitä leipäänkään. Millä ne sitten maksetaan hyyryt, millä ostetaan puut ja millä jalkineita. Niitäkin semmoisessa työssä kuluu enemmän kuin tavallisesti.

„Niin ja pulskemmin siinä tarvitaan ruokaakin. Kun jouten on, syö puolta vähemmän“, sanoi Tiina Katri.

„Ei ne herrat välitä köyhästä enemmän kuin koirasta ja tuskin niinkään paljoa“, lausui Lopo. „Tappasivat edes kerrassaan, mutta kun kiduttavat sillä lailla, että elämä on monta vertaa pahempaa kuin kuolema.“

Heiskanen puhalsi pitkän savun suustansa.

„Mistäpä valtiokaan saisi rahaa virkamiesten palkkoihin ja muuhun. Köyhäin hiellä ja väellä ne kumminkin maksetaan“, hän lausui.

„Se on tietty, ei suinkaan millä muulla“, in-

toili Lopo. „Eikä ne herrat sitä kysy, jos moni henkensäkin heittää; tietävät, että jäähän niitä orjia vielä heidän varalleen, koska köyhää kansaa on maassa paljon. Mutta jo minä niille saarnan luin tässä kun kävin henkirahaa maksamassa. Sanoin, että kauluksenkohan otatte hameestani ensi vuonna vai kuoninginko. Taikka luuletteko rahapennin saavanne, kun nyt vihon viimeisen kiskotte. Minun niin kaiveli sydäntäni, kun täytyi ainoa hyvä vaatekertani myödä sen henkirahan tähden."

„Se, näet, oli miehesi silloin Oulun rautatiellä?"

„Niinhän se oli, ja lapset kaikki minun varassani koko ajan. Pois tuo uhhaa lähteä nytkin, kun ei sano jaksavansa nähdä lasten nälkää."

„Eivätköhän ne aio tuonnempanakaan korottaa palkkoja?" kysyi Mari.

„Tuskinpa vaan", vastasi Heiskanen. „Mikä pakko niiden on korottaa, työväkeä saavat kyllä kahdeksallakymmenelläkin pennillä tähän aikaan. Ja minä pelkään, että meille on suoraa vahinkoa koko rautatiestä, vaikka se avuksi on olevinaan. Tänne rupeaa sen tiimalta tulvaamaan työväkeä joka haaralta ja palkat pysyvät kesän aikaan yhtä alhaalla kuin nyt. Mitäs yksityiset rupeisivat maksamaan enempää kuin valtiokaan."

„Entä kun tilalliset juuri kuuluvat käyneen insinööreille puhumassa siitä, ettei millän muotoa

pitäisi antaa työväelle suuria palkkoja", tiesi Holpainen kertoa.

„Kies avita", huusi Lopo „ne ovat kaikki yksistä puolin meitä sortamassa. Mutta antaahan olla, tulee se vielä kerran niidenkin vuoro, ellei tule tässä elämässä, niin tulee toisessa. Tehköötvaan uhalla, minkä voivat, kyllä kosto koituu."

„Ihan panee kunnat köyhälle väelle, ellei ensi kesänäkään pääse ansaitsemaan enempää kuin kahdeksankymmentä penniä", puhui Tiina Katri. „Monellakin viis' kuus' lasta, siihen hyyryt ja talven aikaan tehdyt velat, jotka pitäisi maksaa. Entä kun sitten on joutunut niin tyhjäksi jo vaatteen ja kaiken puolesta, ettei ole monellakaan enempää kuin taivaan linnulla. Minä tosiaan en ymmärrä, millä lailla ensi talvena eletään."

„Rupeaa varastamaan, että pääsee linnaan, taikka toimittaa itsensä lasareettiin, kyllä silloin ruunu huolen pitää", sanoi Lopo.

„Herra siunaa niitä puheita", lausui Mari, viihdytellen lasta, joka taas oli hereillä hänen sylissään.

„No, eihän siinä muukaan auta, vai onko parempi mennä hirteen?"

„Kärsii ennemmin ja kituu siksi kuin kuolee".

Mari pani lapsen vatsalleen ja taputteli selkään; siitä se näytti saavan hetkeksi lepoa, mutta kapalovyö oli takaa aivan märkä.

„Pane, hyvä ihminen, kuivaa sen ympärille“, sanoi Tiina Katri.

„Mistäpä panen, kun ei ole. Yöllä likasi kaikki, enkä ole saanut vielä pestyksi. Tuo tänne, Petu, se täkki. Noo, ei lapsi nyt palellu kumminkaan.“

Hän kääri Annin peitteen sisään ja antoi sen maata samassa asemassa käsivarrellaan.

„Kyllä sitä varmaan puree koska noin mahallaan paremmin saa lepoaa“, sanoi hän.

Heiskanen tyhjensi piippunsa ja pisti sen takaisin taskuunsa.

„Eikös me jo lähdetä?“ hän kysyi vaimoltaan.

„Niin, hyvä isä tokkiinsa, kun ihan olen unhottanut keittoni, jonka jätin tulelle.“

„Mitäs meillä syödään?“ kysyi Holpainen vieraiden mentyä.

„Ei ole leivän muruakaan kotona, Hellun lähetin ulos äsken pussineen; odotetaan, ei suinkaan hän ihan tyhjänä palaa.“

Holpainen kynsäisi päätään ja heittäytyi seljälleen vatekasalle.

„Et sinä edes kysy, mihinkä sänky on joutunut.“

„Minä sen jo kuulin isännältä.“

„Kun tuo sitten odottasi tämän kuun hyyryä, ettei pellolle ajaisi. Hiljaa, Ville, Anni nukkuu.“

„Antaa, äiti, leipää.“

„Mistä minä sitä annan, vartoo siksi kuin Hellu tulee. Petu menee portille vastamaan, eikö sitä jo kuulu?“

Petu meni, mutta tuli pian takaisin ja kertoi, ettei Hellua vielä näkynyt.

Ville rupesi uudelleen tuskittelemaan.

„Minulla on nälkä, äiti; kuule, äiti, minulla on nälkä.“

„Menkää pihalle vähäksi aikaa Petun kanssa. Hakekaa sieltä liiteristä koreita lastuja, että saatte leikkiä, tehdä huoneita ja semmoisia. Menkää nyt, niin olette kilttiä.“

„En minä.“

Ville aikoi ruveta ääneen itkemään, mutta isä äännähti ja silloin hän lakkasi kuin naulaan.

Hellu tulikin hetken päästä kotiin ja leipäpalasia oli pussissa sen päivän varalle. Melkein samassa ilmestyi Tiina Katri ovelle, kantaen vadillista höyryävää perunakeittoa käsissään.

„Toin vähän teillekin, kun jäi yli“, hän sanoi.

„Herranen aika, Holpainen, nouse syömään. Monta tuhatta kiitosta, Tiina Katri, aina sinä olet hyvä meitä kohtaan. Jumala, rakas isä, palkitkoon. Nyt teidän kelpaa pojat, mutta elkää niin leveästi siinä seisoko, päästäkää Helluakin likelle.“

Holpainen istui pöydän reunaan; pojat aset-

tuivat niin likelle kuin suinkin voivat ja menivät halukkain silmin vadin kimppuun. Hellu syrjästä kurotti lusikkaansa.

„Mene syömään sinäkin, minä soudatan sen aikaa“, sanoi Tiina Katri.

Poikien takaa Mari joitakuita kertoja pisti suuhunsa. Makeata se oli, perunat niin murakoita, että menivät rikki; ei hän muistanut aikaa, milloin semmoista keittoa oli syönyt. Mutta ei hän raskinut sitä kovin paljon ottaa, että muille jäisi, poika parat kun varsinkin niin hapeasti söivät. Hän nuoli lusikkansa alta ja päältä ihan puhtaaksi ja laski sen sitten pois.

„Senkö verran sinä söitkin?“ kysyi Tiina Katri, kun Mari taas tuli kätkyen ääreen.

„Eipä minua nyt ruoka maita tällä kertaa.“

Oli se osaksi tottakin, sillä vaikka häntä juuri äsken oli kipeästi hiukaissut ja vaikka keitto kyllä makealle maistui, katosi kuitenkin ruokahalu samassa, kun tuli ajatelleeksi, ettei sitä kuitenkaan mahan täydeltä heille kaikille riittänyt.

Sen iltapäivää Anni nukkui jotenkin levollisesti. Mari pääsi käymään lääkärissä ja apteekissa; rohtopullo kädessä hän sitten tyyneemmällä mielellä palasi kotiin. Toivoi lapsen rohtojen avulla saavan paremmin unta tulevaksi yöksi. Tiina Katri antoi heille pienen läkkisen lampun, jota

hän sanoi kitupiikiksi, ettei heidän tarvinnut pilkkoisten pimeässä olla. Ei siinä koko yöksi öljyä riittäisi, jos pikku Anni valvomaan sattuisi, mutta jonkun aikaa kumminkin.

Lienee ollut tuossa kahdeksan tai yhdeksän seutuun, ei sitä niin varmaan tiennyt, kun ei kelloa ollut. Äiti laittoi tiloja, lapsille entisen paikkaan ja heille itselleen nurkkaan, jossa nuo sänkyvaatteen tapaiset olivat. Hellu soudatti lasta ja Ville oli nukkunut suulleen uunin luokse; äiti riisui housut hänen päältään ja nosti hänet vuoteelle Petun viereen. Sitten hän päästi Hellunkin menemään levolle ja siirti kätkyen oman tilansa viereen. Holpainen jo makasi seinän puolella selkä köyryssä; hänestä näkyi vaan leveät hartiat ja ruunihtava tukka takaraivolta.

Mari asetti kitupiikin ja tulitikut lattialle siihen likelle, sammutti valkean ja siunasi itsensä. Vantiksesta hän liikutti kätkyttä, makasi seljällään toinen käsi otsalla, ja tuijotti ikkunaan, josta vähän valoa haamoitti. Pian nukkuivat muut, tasaisesta hengityksestä hän sen kuuli. Hiljaista oli ympärillä ja mustaa, ajatukset vaan sihisivät ja risteilivät hänen päässään. Tuli mieleen taas tuo, kun pojat aamulla sen leivän varastivat. Kuka tiesi, minkälaisia pahantekijöitä heistä vielä suurena tulisi. Noin kait ne pienellä olivat alkaneet

nuokin, jotka nyt linnassa istuivat. Lapsia olivat hekin kerran olleet ja äidit heitä olivat imettäneet ja holhoneet onnettomaan elämään, murheeksi itselleen ja muille. Jos hänenkin poikansa sinne kahleisiin vielä joutuisivat. Herra Jumala!

Hän näki edessään tuon keltaiseksi maalatun kivilinnan ja yläkerroksen rautaristikkoiset ikkunat, jotka näkyivät maantielle muurin yli. Ja sieltä välistä, suuri luoja, ennustusko se oli vai mikä, mutta Petun kasvot hän näki selvään, Petun kasvot aikuisena, harmaan kalvakat ja synkät, mutta Petun kasvot! Ennustusko se oli vai mikä? Herra siunaa!

Hän luki „isä meidän“ ja „herran siunauksen“, mutta värisi yhtäkaikki kiireestä kantapäähän saakka. Ei hän muistanut mitään virttäkään ulkoa, vaikka ennen kyllä oli osannut. Mutta „minä vaivainen, syntinen ihminen,“ sen hän jotakuinkin sai johdetuksi mieleensä ja puristaen kätensä lujasti yhteen, hän kurotti niitä ikkunaa kohden ja luki synnintunnustuksen alusta loppuun saakka. Mitättömäksi hän tunsi itsensä ja kurjaksi maan madoksi, jolla ei rahtuistakaan omaa voimaa ollut, eikä omaa ansiota minkäänlaista, joka auttamatta lapsineen, joukkoineen hukkaan ja kadotukseen joutuisi, ellei Herra armosta heitä pelastaisi.

Pikku Anni väänteli itseään kätkyessä, Mari taukosi rukouksestaan ja alkoi taas soudattaa. Ja kun lapsi siihen raukeni, painoi hänkin silmänsä kiinni ja päätti nukkua. Mitäpä hän sillä voitti, että murheella itseään vaivasi, parempi jättää turvallisesti kaikki Herran huostaan. Holpainen teki viisaammin, siinä kun nukkui raskaasti hänen vieressään. Yhteinen kuorma heillä oli; saattoiko toinen sen tyynesti kantaa, niin miksei toinen? Ja mitä auttoi tuommoinen liiallinen huoli? Ihmisen tuli osaansa tyytyä ja nöyrällä mielellä ottaa vastaan kaikki taivaallisen isän kädestä.

Mutta siinäpä se juuri oli, hän sydämessään kumminkin aina nureksi, eikä tahtonut koskaan oppia Jumalaa kiittämään pahoista päivistään. Ehkäpä hän juuri sen vuoksi oli heille lähettänytkin kaiken tämän köyhyyden ja kurjuuden, ja ehkäpä hänen lapsensakin saivat hänen tähtensä vaan kärsiä. Hellu parka, tiesipä sen, minkälainen elämä häntäkin odotti, vaivainen ja kivulias kun oli. Sokeaksi hän varmaan päälle päätteeksi tulisi ennen pitkää. Eikä hänestä koskaan semmoista ihmistä varttuisi että työllään henkeään elättäisi. Köyhäinhuone Hellu paralla oli edessä, siellä hän saisi kitua ikänsä ja aikansa, armottomain ihmisten tyrkittävänä ja hosuttavana. Hän raukka, joka oli niin pehmeäluontoinen, ei oppisikaan puoliaan pi-

tämään, kyllä häntä saisi maailma mielin määrin polkea ja tallata.

Sitä ajatellessaan Mari kiivaammin kätkyttä liikutti ja silmät taas selkiseljällään tuijottivat ikkunaan, josta nyt palanen tähtistä taivasta haamoitti.

Pahoja ne vaan ihmiset olivat köyhää ja heikkoa kohtaan silloinkin kun olivat apua tekevinään. Parempi, että veisivät hengen kerrassaan, eivätkä kiusaisi puutteessa ja onnettomuudessa. Mutta köyhän puolta ei kukaan pitänyt, joka ikinen vaan oli valmis sortamaan ja kuormaa kuorman päälle panemaan. Sen hän niin elävästi tunsi, aina kun lastensa tulevaisuutta ajatteli. Kovuutta he tulisivat maailmassa tarpeeksi asti kokemaan, ei heillä ilon päiviä ollut odotettavana. Pikku Annikin tuossa kätkyessä, kuka hänen kohtaloaan saattoi edeltäpäin arvata. Kauniiksi hän ehkä kasvaisi, oikea herran enkeli hän nyt ainakin oli sinisine silmineen ja valkoine kiharoineen. Mutta siinäpä ehkä juuri pahin vaara olikin tarjona. Kaunis ja köyhä tyttö joutui pian pahoille teille. Miehet viettelisivät ja kun kerran saisivat lankeamaan, niin pitäisivät kuin luutturättiä. Kurjemmassa tilassa tuommoinen huono nainen kumminkin oli, sylkemättä tuskin kukaan häneen katsoi. Jopa sitten olisi Hellu onnellisempi hoitohuoneessaan ja

melkeinpä Petukin.... Herra Jumala, eivätkö he olleetkin suurta syntiä tehneet, kun tänlaiseen elämään lapsia toimittivat. Parempi poloisten olisi ollut syntymättä, kun tulla tänne maailman murheita kokemaan. Olematon ei tuskaa tunne eikä nälkää näe.

Mari painoi taas toisella kädellä päätään. Ajatukset olivat käyneet niin raskaiksi, että jäykistyivät siellä sisässä juuri kuin pönkäksi. Ei hän kipua tuntenut, mutta kummallista kiristystä aivoissa ja samalla hirveätä levottomuutta. Ei syntynyt enää mitään selvää ajatusta, ei hän jaksanut, vaikka olisi tahtonut. Hän koetti rukoilla.

„Elä minua hylkää, rakas isä, armahda, tule avuksi... "

Mutta siltä se tuntui, että Jumala heitti hänet pois kasvojensa edestä, pimeyteen alas...

Sitten joku pahuuden henki otti häntä ahdistaakseen, se tuli kuin takaapäin ja uhkasi häntä, mitä se tahtoi?

Pikku Anniako... tukehduttamaan... ja kaulasta kuristamaan... noita toisia... ja sitten itse.. hypätä aventoon...

„Herra Kriste, auta minua... varjele järkeäni. . ."

Ristin juureen hän oli vajoovinaan, ja siinä hän herraa avukseen huusi. Mutta niitä pahoja

henkiä tuli yhä enemmän hänen ympärilleen, ne repivät ja riistivät ja raatelivat häntä, ja hän puristi molemmat kätensä ristinpuun ympäri ja huusi...

II.

„Mari, hoi, kuule, mikä sinun on? Mitä sinä huudat?“

Holpainen pudisteli häntä, mutta kun ei saanut häntä hereille, hapuili hän tikkuja laattialta ja raappaisi tulta. Marin silmät olivat auki, hän oli siis hereillä, vaikka huusi. Holpainen nosti lamppua, katsoakseen häntä tarkemmin.

„Mikä sinun on, kah!“

Hän pudisti häntä hartioista, ja nyt Mari viimeinkin talttui. Mutta peljästyneeltä hän näytti ja silmät levottomasti pyörivät ympäri.

„Mitä sinä huusit?“

„Elä, elä kovasti“, hän kuiskasi, „etteivät tule takaisin.“

„Ketkä?“

„Ne, ne samat.“

Hän katsoi pelokkaasti taaksepäin perälle huonetta, johon kitupiikin hämärä valo ei ulottu-

nut. Holpainen silmäsi häntä levottomasti, paha aavistus tahtoi nousta hänen poveensa, mutta hän koetti sitä karkoittaa. Niin suurta vitsausta ei Jumala kuitenkaan mahtaisi heille lähettää.

„Sinä olet nähnyt unta. Mitä sinne nurkkaan noin tuijotat, eihän siellä ole ketään. Kuule, Mari, kah, selviä pois.“

Hän pudisti häntä taaskin. Mari näytti rauhoittuvan.

„Oletko sinä kipeä?“

„Ei. Kuinka niin?“

„Kun olet ihan vesimärkänä.“

Holpainen hiveli karkealla kädellään hänen kasvojaan.

„Ihan kuin uitettu. Untako sinä näit, kun niin huusit?“

„Unta kait.“

Mari pöyristeli sitä muistaessaan.

„Pannaan maata ja nukutaan herran rauhaan.“

Holpainen aikoi sammuttaa tulen, mutta Mari esteli.

„Ei, anna sen palaa, minua niin peloittaa.“

„Palakoon sitten.“

Holpainen työnsi kitupiikin loitommaksi laattialle ja oikaisi ruumiinsa, valmiina pian jatkamaan unta.

„Onni toki, ettei pahempaa ollut“, hän ajatteli, ja veti peitteen päälleen.

Mari kyyristyi hänen selkänsä taakse ja painoi otsaansa miehen hartioihin.

„Jos saisi vähän unta“ arveli hän itsekseen, „ennenkuin nuo kauheat näyt taas tulevat.“

Ei hän ollut nukuksissa, sen hän varmaan tiesi. Ihan selvään hän ne kaikki näki, liekö sitten ollut houreita taikka jotain vielä pahempaa. Ettei hän vaan menettäisi järkeään. Niin kumman raskaalta ja jäykältä hänen päässään tuntui. Ja synkät, hirveät ajatukset tahtoivat väkisen taas tunkea mieleen. Jumala ei rakastanut yhtäpaljon kaikkia ihmisiä, ylhäisiä vaan ja rikkaita, mutta köyhiä ei. Kipua ja tuskaa, vaivaloisuutta ja kurjuutta kaikenmoista hän heille lähetti, painoi heidät niin raskaan ikeen alle, että he nääntyivät. Heikommat murtuivat, joilla enemmän oli elonhalua, heitäytyivät paheisin ja niin ajallinen kurjuus tuotti heille vielä iankaikkisen kadotuksen. Ei tarvinnut ylhäisten eikä rikkaiden lastensa tulevaisuudesta murheen mieltä kantaa; harvoin jos koskaan heistä rikoksen tekijöitä tuli, eivätkä he vankilassa, ei vaivaishoidossa eikä porttohuoneissa lopettaneet.

Niin se oli, Jumala ei köyhästä väliä pitänyt, vaan oli heidät hyljännyt ja pahojen henkien valtaan jättänyt...

Tästä hänen mielensä taaskin meni sekaisin; hän oli näkevinään väijyviä vihollisia, jotka vahtasivat tilaisuutta hyökätäkseen hänen kimppuunsa. Hänen teki mielensä huutaa, mutta kaiken tämän hämmennyksen ja pelvon takana oli hänellä nyt kuitenkin tieto siitä, että hän huutamisellaan herättäisi nuo muut, jotka rauhallisesti nukkuivat. Senvuoksi hän vaan nyrkkiään heille pujoii ja koetti kyyristyä vielä likemmäksi Holpaisen selkää. Ja hän pakoitti itseään olemaan vaiti, eikä huutanut. Mutta vaikeata se oli, sydän löi ja kaikki suonet löivät ja ruumista viskattiin sinne ja tänne, sullottiin ja survottiin. Hän hengitti puhkumalla, piti toisella kädellään lujasti Holpaisen paidasta kiinni, toisella kädellään hän lakkaamatta hosui ilmaa, peljättääkseen pois noita väijyviä takaansa, jotka lähenivät heti kun hän pikkuisenkaan herkesi heitä uhattelemasta.

Holpainen oikaisi itseään ja työnsi häntä luotaan.

„Menepäs tuonnemmaksi, minulla on ahdasta.“

Mari löi häntä vastineeksi. Holpainen hyppäsi istumaan ja tuijotti häneen sanaakaan virkkamatta. Mari tuijotti vastaan, synkkä tuli paloi hänen silmissään; hiukset olivat pudonneet alas otsalle ja oudolta hänen kasvonsa näyttivät. Holpainen yhä katsoi häneen. Tuo kamala aavistus sai ihokarvat nousemaan pystyyn.

„Minkätähden sinä minua löit?“

Mari puristi huulensa yhteen eikä puhunut mitään. Joku voima ajoi häntä uudelleen hyökkäämään päälle, mutta hän hillitsi itseään.

„Minkätähden sinä minua löit? Mari, kuule, olethan sinä hereillä?“

„Olen.“

Holpaisen puhe rauhoitti häntä. Itsetietoisuus taas palasi, hän ymmärsi olevansa hulluna. Mutta sitä ei hän miehelleen ilmoittaisi, salassa hän pitäisi sen, salassa niin kauvan kuin voi.

„Niin olet hereillä? Mitäs minua sitten hakkaat?“

„Näin pahaa unta. Pane maata, en minä lyö enää.“

„Oletko sinä kipeä?“

„En. Pahoja unia näen.“

„Siunaa itsesi, hyvä ihminen.“

Holpainen laskeutui alas hänen viereensä, mutta kääntyi nyt toiselle kyljelleen voidakseen pitää häntä varalla.

Mari painoi kätensä ristiin ja rukoili puoliääneen „isä meidän“ ja „herran siunauksen.“ Holpainen kuuli hänen lukevan molemmat oikein, sanasta sanaan. Jokohan mielenvikainen ne noin osaisi, hän ajatteli. Uni oli karkoittunut hänen silmistään, hän tarkkasi vaimoaan, joka tuntui

olevan levoton kovin. Hän yhtämittaa teki äkkinäisiä liikkeitä, nyki peitettä sormillaan ja käänteli päätään, ikäänkuin kuulustaisi hän jotain. Hengitys oli epätasainen ja läähättävä. Ruumis värisi.

„Sinä taidat niin huolia meidän tilaamme?“

Mari ei vastannut. Hän päätti vaieta, ettei Holpainen mitään huomaisi, sillä varmaan hän puhuisi sekavasti, jos vaan suutansa aukaisi. Tuonne pakenivat kauemmas nuo väijyävät henget. Ähä, kutti, pelkäsivätpä sentään hänen miestään. Hänen teki mielensä ilkkua heille ja härnätä heitä pikkuisen, mutta Holpaisen nähden hän ei sitä uskaltanut, sillä se oli hulluutta. Hän tiesi että se oli hulluutta, vaikka hän ne niin selvään näki; tuolla olivat kauempana nyt selin heihin, salaa vaan katselivat ja vilkkuivat olkapäänsä yli; hyvä että pelkäsivät hänen miestään.

„Elä sinä anna maallisten asiain noin rasittaa mieltäsi, se vaikuttaa pahaa, eikä ne siitä kumminkaan parane. Ihmisen täytyy olla kärsivällinen ja turvata Jumalaan, kyllä hän meistä huolen pitää.“

Holpainen ihmetteli mielessään, että hän osasi näin hyvin puhua; sanat tulivat kuin itsestään hänen suuhunsa.

„Kyllä, kyllä Jumala meistä huolen pitää.“

Mari rypisti otsansa ja puristi huulensa ko-

koon. Tuhma pökkelö, kun uskoi, että Jumala huonommista ihmisistä välitti. Eikö hän selvään nähnyt, kuinka hän päinvastoin vihasi heitä ja lähetti kaikki onnettomuudet, taudit ja ristit köyhille ihmisille ja sitten viimeiseksi nuo häijyt henget kimppuun.

„Etkö sinä saa unta? Pane silmäsi kiinni, ehkä sitten nukut.“

Mari ummisti silmänsä. Hänen täytyi totella, sillä mies katsoi häneen niin vakavasti. Olisi tehnyt mieli lyödä häntä, mutta ei uskaltanut, hän oli niin vahva ja hän pian tukevalla kourallaan tarttui kiinni. Täytyi olla hiljaa... hiljaa... mutta jahka hän nukkuisi, Holpainen, silloin hän karkaisi kynsin hänen kurkkuunsa. Jahka hän nukkuisi... Mari raoitti silmiään, mutta ummisti ne kohta jälleen, kun tapasi miehensä rauhallisen ja tutkivaa katseen. Täytyi olla hiljaan... hiljaa...

Täytyi olla hiljaa... hiljaa...

Ja pitää silmät kiinni. Holpainen valvoi, hengityksestä hän sen kuuli. Ja pikku Anni nukkui niin hyvästi tänä yönä, jokohan lapsi rukka rupesi paranemaan?

Ville potki, lieneekö saanut peitteen pois päältään, siellä kun makasi kylmällä laattialla. Ei hän päässyt korjaamaan, Holpainen katsoi häneen,

sen hän tunsi luissaan vaikkei jaksanut enää silmään raoittaa.

Täytyi olla hiljaa... hiljaa...

Siihen Marin mielikuvitukset vähitellen raukenivat; hän nukkui.

Holpainen ei enää saanut unta; aamupuolta tuo lienee jo ollutkin. Siinä hän kumminkin ojenteli ruumistaan tilalla ja tuumaili. Ei Marin nyt ollut oikein laita, sen hän kyllä ymmärsi. Mutta ehkä tuo meni ohitse, kun hän sai nukkua vähän. Ylellisestä uupumuksestakin voi heikko ihminen pian mennä sekaisin, varsinkin kun on monet ajat ollut syömätönnä. Mari ottikin itselleen aina pienimmän osan, kun jakoi heille ruokamuruiset vaikka hänen oikeastaan olisi pitänyt puolta enemmän syödä kuin muut koska imetti lasta. Pahasti, ettei hän sitä ennen tullut ajatelleeksi. Sitten hän vielä oli valvonut monta yötä Annin kanssa, sekin kysyi voimia. Onni, että hän nyt kumminkin nukkui kätkyessään ilman soutamatta, että Mari sai levätä... että, että Mari sai levätä...

Eihän se Mari syönyt sitäkään soppaa päivällä, pari kertaa vaan lusikalla pisti. Jos huomenna hankkisi hänelle jostain... kun ilkiäisi pyytää Tiina Katrilta... sen hän varmaankin tekisi, ja kertoisi, kuinka pahasti hän tänä yönä oli säikähtänyt, silloin Tiina Katri heitä kyllä auttaisi...

Tässä Holpaisen ajatukset pysähtyivät, sillä pikku Anni rupesi heräämään. Hän koetti nousta niin hiljaa kuin suinkin, ettei Mari havahtaisi, ja astui varovasti hänen ylitsensä lattialle kätkyen luokse.

Annin silmät olivat kiinni, mutta hän väänteli itseään ja uikutti tuskallisesti. Holpainen tuuditti ja koetti laulaa, niinkuin Hellu taikka Mari, mutta hän ei saanut ääntänsä taipumaan, syntyi vaan karkeata murinaa. Anni näytti sitä oudoksuvan; hän repäisi silmänsä auki ja katsoi kummastellen tuudittajaansa. Kun huomasi isän siinä, missä äiti ennen oli ollut taikka Hellu, meni suu väärään ja uikuttaminen muuttui itkuksi.

Mari sävähti ylös ja tuijotti heihin silmät pyöreinä ja liikumattomina; hän ei nähtävästi ollut vielä tunnossaan.

„Jaksaisitko sinä nousta antamaan sille rintaa, taikka tuonko sinne viereesi?“ kysyi Holpainen.

Mari ei virkkanut mitään, mutta ikäänkuin vanhaa totuttua tapaa hän tuli heidän luokseen ja kumartuen kätkyen yli, asetti hän lapselle rinnan suuhun. Pari kertaa se veti, väänsi sitten päänsä pois eikä huolinut enempää. Kipua ja vaivaa kasvoissa ilmestyi, uikuttava ääni oli heikko ja käheä.

„Eikö sille pitäisi antaa rohtoja?“ kysyi Holpainen taas.

Mari näytti ymmärtävän hänen puheensa, vaikkei hän mitään vastannut; nousi vaan tyyneesti ja antoi lusikasta lapselle määrätyt tipat suuhun. Holpainen seurasi häntä tarkkaan silmillään ja koetti vakuuttaa itselleen, ettei Marissa muuta vikaa ollut kuin väsymystä. Kummallinen ahdistus häntä kuitenkin vaivasi, eikä hän tahtonut päästä pelvosta vapaaksi. Kun aika kuluisi ja Tiina Katri nousisi ylös, ajatteli hän itsekseen, että saisi kuulla, mitä hän arvelee.

Uudelleen Holpainen heittäytyi vuoteelle, ei nukkuakseen, mutta odottaakseen aamun tuloa. Vanhemmat lapset makasivat vielä sikeässä unessa toisella puolen huonetta. Mari tuuditti uskoa, tasaisesti ja tyyneesti, aivan kuin ennen. Vaatteet vaan riippuivat epäjärjestyksessä hänen päällään ja hiukset putosivat alas silmille, ilman että hän huoli pyhkiä niitä pois. Ja äsken, kun hän rohtopulloa oli hakenut, astui hän Holpaisen mielestä etukumarassa ja veti jalkoja jäljessään. Mutta tuohan kaikki saattoi olla vaan väsymystä, niinkuin aivan varmaan olikin.

Näin hän koetti painaa alas sitä tuskallista tunnetta, joka rinnassa pakoitti. Mutta ei hän siinä onnistunut, ennenkuin sitten päivemmällä, kun Tiina Katri hänen pyynnöstään oli käynyt Maria katsomassa. Holpainen meni hänen jäljessään

porstuaan ja siellä he kuiskaamalla asiasta keskustelivat.

„Ei siinä minun ymmärtääkseni mitään vikaa ole“, sanoi Tiina Katri. „Surusta ja huolesta ihminen aina muuttuu, ehkä hän nyt lisäksi pelkää Annin kuolevan. Onneksi se lapsiraukalle olisikin, mutta eihän niitä mielellään tahtoisi antaa kumminkaan.“

„Mutta kun minä en saanut sitä puhumaan viime yönä, sehän minua pahimmasti peloitti.“

„Oli kai niin lävitse uupunut. Harvasanainen tuo nytkin näyttää olevan, mutta vastasipa sentään.“

„Ette luule sitten olevan mitään pahaa peljättävänä?“

„En.“

„Jumalan kiitos. Oikein tuntuu kuin raskas kivi olisi hartioilta nostettu.“

„Menkää sisään nyt, ettei hän rupea epäilemään, mitä me täällä niin kuiskuttelemme. Iltapäivällä käyn uudelleen katsomassa.“

„Kiitoksia, hyvä Tiina Katri, ja tulkaa pian lohduttamaan taas meitä huonoja.“

„Kyllä, kyllä.“

Tiina Katri ihmetteli mennessän, mikä Holpaisen oli noin muuttanut. Kovaluontoiselta hän ennen oli näyttänyt ja tyyneeltä, mutta nyt hän,

tuo roteva, vahva mies, oli peljästynyt kuin pieni lapsi.

Mari istui kaiken päivää melkein liikkumattomana kätkyen ääressä. Anni heikkoni heikkonemistaan, ei jaksanut enää itkeäkään eikä huolinut rintaa, vaikka suu oli aivan kuiva. Hellu korjasi tilat ja lakaisi lattian. Pojat istuivat uunin nurkassa ja söivät leipäpalasia, joita eilisestä vielä oli Hellun pussissa. Mari näki kaikki mitä ympärillä tapahtui niinkuin jonkun kaukaisen unen takaa. Ei mikään häneen vaikuttanut eikä hän voinut mihinkään ottaa osaa, ei tarttua kiinni mihinkään. Käsi hiljaa tuuditti kätkyttä, ei hänen tahdostaan, mutta entisestä tottuneesta tavasta. Pojat aina väliin riitelivät, hän ei voinut heitä kieltää, suu oli juuri kuin naulattu, huulet ja hampaat yhdessä ja kieli paksuna siellä sisässä. Sielu oli ulkopuolella ruumista, niin hänestä tuntui; ei hän elänyt enää eikä ollut siinä huoneessa, ja kuitenkin hän tiesi elävänsä, tiesi olevansa juuri siinä, missä oli; tiesi että tuo oli hänen miehensä ja että nuo lapset olivat hänen lapsiaan. Ymmärsi vielä senkin että mies levottomasti häntä katseli ja suri, kun ei hän ollut niinkuin ennen. Himmeätä oli kaikki hänen silmissään ja kuitenkin hän näki, korvissa suhisi ja kuitenkin hän eroitti heidän äänensä. Ei hän mitään halunnut eikä mi-

tään toivonut. Jos maailman kaikki aarteet olisivat tuossa hänen edessään olleet, hän välinpitämättömänä olisi niitä katsellut. Mutta muistellessaan yöllisiä näkyjä heräsi hänessä kuitenkin vielä joku toivo, viimeinen tässä elämässä. Maan poveen hän olisi halunnut, syvälle mullan alle ikuiseen lepoon. Eikä häntä surettanut sekään, mikä haudan tuolla puolen vastassa olisi, sillä pahempaa ei voinut tulla, kuin yölliset kärsimiset olivat. Tämäkin olotila, tämä tänlainen sieluton eläminen, unessa tai pyörryksissä horjuminen, oli tukalata kovin, mielellään hän senkin olisi vaihettanut minkälaiseen muuhun hyvänsä, ei kuitenkaan noihin kauhistuttaviin näkyihin. Niitä jos hän tietäisi tulevan, aventoon hän sitä ennen menisi.

Hellu parka katsoi häneen vähän väliä; kummasteli kai hänen puhumattomuuttaan. Mitäpä hänellä olisi sanottavaa? Ei mitään, ei kerrassa mitään. Kahvia jos hän olisi voinut keittää, pannussa oli vielä poroja, mutta kahdesti niille jo oli keitetty, mitäs makua niistä enää lähtisi. Menköön kerjuulle, leipäpalasia ja sillin päitä ja kylmiä perunoita hankkimaan, kumma, ettei Holpainen hoksannut käskeä. Hän ei sitä voinut kun suu oli kuivanut umpeen ja sielu oli poissa.

Mutta Hellu ymmärsi sen itsestään.

„Äiti, kuulkaa, menenkös taas kaupungille leipää pyytämään?“

Mari nyökkäsi päätä. Lapsi rukka, jos menisit ikuisiksi ajoiksi pois tätä kurjuutta näkemästä, hän ajatteli, mutta ei saanut sitä sanotuksi.

Pikku Anni katsoi häneen surkeasti, niinkuin se, joka apua rukoilee, eikä vaivojaan valittaa osaa. Hän koetteli jalkoja ja käsiä, ne olivat kalman kylmät. Mari herkesi soudattamasta, nojasi poskea vasempaan käteen ja kyynäspäätä polveen. Siinä hän katsoi, kun pikku Anni teki kuolemata.

Holpainen huomasi lapsella olevan jotain erinomaista, ja tuli lähemmäksi. Toisella puolen kätkyttä hän seisoi ja katseli kuinka tuo pieni rinta kohoili vaivaloisesti viimeisiä tuskia kestäessään. Miehen karkeat kasvot vavahtelivat, silmistä herahti pari kyyneltä nenänpieliin, mutta hän pyyhki ne pois leveällä peukalollaan ja meni takaisin pöydän päähän istumaan. Pitkin päivää hän imeskeli tyhjää piippunysää, tupakkaa ei ollut, mutta siitä lähti vähän ihven makua kumminkin ja pelkkä imeminen sitä paitse oli jo nautintoa.

Päivällisen aikaan ei Hellu vielä ollut kotona. Mutta pussistaan oli hän jättänyt pöydälle muutamia kylmiä perunoita ja hiiren syömän leipäkannikan. Holpainen löysi kaapista suoloja, joita hän

pani veteen. Hiljaa viittasi hän poikia tulemaan ruoalle ja Maria myös; mutta tämä pudisti päätään ja jäi istumaan entiselle paikalleen. Ville ja Petu siihen sijaan kävivät kohta halukkaasti perunain kimppuun, jotka isä tasan jakoi heille kaikille, neljä kullekin, itselleen hän otti ne, joita arveli pahoiksi.

„Elkää syökö vielä perunoitanne, ennenkuin leipää saatte“, kuiskasi Holpainen. „Jos sinäkin, Mari, koettaisit sentään haukata, että vahvistuisit, tämä näyttäisi olevan hyvää. Tahdotkos, niin tuon.“

Ei vastausta; pieni, jyrkkä nytkäys vaan päällä...

„Tuossa, pojat, kastakaa suolaveteen.“ Petu ja Ville söivät hapeasti, mutta isää ei oikein maittanut. Vaikeasti hän nieli muutamia kertoja, sitten jätti. Kätkyestä kuuluikin yhä surkeampia ohkauksia. Holpaisen sydäntä ne viileksivät kuin veitsellä. Hän toivoi että pian loppu tulisi lapsen vaivoille.

Mari istui kumarassa niinkuin ennen ja katseli lasta, jonka silmät jäykästi yhteen kohti tuijottivat. Itsekseen hän ihmetteli, että hän lapsen tuskia niin välinpitämättömästi katseli, ikäänkuin ne eivät häneen olisi lainkaan koskeneet. Olisiko hän jo siihen määrään kärsinyt, ettei mikään suru häneen enää vaikuttanut. Kylmästi hän tällä het-

kellä olisi saattanut nähdä heidän kaikkien kamppailevan kuoleman kanssa. Eikähän muutamain hetkein kovimmatkaan tuskat olleet mitään verraten pitkän ja vaivaloisen elämän kärsimisiin. Parempi kuin kuolisivat nyt kaikki yksintein, että tulisivat autuaiksi. Tässä taas huumasi päätä ja joku voima tahtoi ajaa häntä lasten päälle, lopettamaan elämän päivät niiltä, joille oli ne antanutkin. Mutta kun hän kohotti päätään ja hiuksien alta loi synkän katseensa mieheen, täytyi hänen luopua tuumasta, kun sai totiset ja tarkastavat silmät vastaan. Samassa hän taas vajosikin entiseen tylsyyteen, näki kaikki, mitä tapahtui, eikä nähnyt, kuuli, eikä kuullut, kärsi eikä kärsinyt, eli kuin huumeessa eikä välittänyt mistään mitään.

Hellu tuli kotiin; toisessa kädessä riippui täyteläinen pussi, toisella hän kurotti avainta vetääkseen ovea kiinni.

„Makuluuta sain keitoksi“, hän riemuitsi.

„Hiljaa, hiljaa“, kuiskasi isä ja osoitti kätkyeen.

Hellu peljästyi; oli kuin jäinen virta olisi pitkin ruumista valahtanut alas jalkoihin saakka. Hän laski pussinsa nurkkaan ja tuli varpaillaan Annin luokse. Ainoa silmäys vaan ja hän ymmärsi kaikki. Pikku Anni ei enää itkenyt eikä nauranut, ei tarvinnut enää heidän apuaan. Jäykästi ja harvaan hän ohkaili kätkyen pohjassa ja

katsoi kattoon silmiä räpäyttämättä, juuri kuin hakijaa odottaen.

Hellu hiipi nurkkaan vaatekasalle ja heittäytyi suulleen. Ruumiin vavahduksista näkyi, että hän itki, vaikkei nyyhkytyksiä kuulunut.

Holpainen istui kumarassa, pää alhaalla, melkein polvien tasalla. Kädet olivat ristissä otsalla. Hän koetti rukoilla, mutta ei voinut, ajatus oli pysähtynyt. Niinpä hän vaan odotti hiljaa, odotti tuon ratkaisevan hetken tuloa. Hän tuskin hengitti, kuoleman raskas ja juhlallinen läsnäolo hillitsi ja painoi alas kaiken elämän huoneessa.

Pojatkin istuivat nyt hiljaa, yhdessä kohden. Ville katseli silmät pyöreänä vuoron äitiä, vuoron kätkyttä. Suupielessä näkyi vielä murenia syömisen jälkeen, posken oli kova leivänkannikka hangannut punaiseksi. Petu piti molemmin käsin paljaasta jalastaan kiinni ja ihmetteli, ettei rouva vielä ollut tuonut hänelle housuja, vaikka niin varmasti eilen oli luvannut.

Ja Mari oli kuin kuva, liikkumattomana, äänettömänä ja elottomana.

Anni hengitti harvempaan, sitten korahti pari kertaa rinnassa ja siihen kaikki loppui.

Hetken Hellu odotti, eikö enää mitään kuuluisi; mutta kun kaikki jäi hiljaisuuteen, ymmärsi hän, ettei Annia enää ollut. Ja vaikka hän oli

rukoillut, että herra tulisi korjaamaan heidät maailmasta pois, se nyt kumminkin tuntui niin tukalalta, kun Anni oli lähtenyt, että tahtoi sydän haljeta. Hän itki ääneen ja silloin rupesi Villeä myöskin itkettämään.

Tiina Katri kuuli itkun omalle puolelleen ja tuli katsomaan.

„Vai niin“, sanoi hän hiljaa, „täällä näemmä jo on päätetty. Pianpa se kävikin. Niin, niin, Mari rukka, herra antoi, herra otti, herran nimi kiitetty olkoon.“

Mari istui yhä samalla paikalla ja samassa asemassa.

Tiina Katri painoi ruumiin silmäluomet kiinni ja sitoi huivin leuan alle.

„Mene levolle vähäksi aikaa, Mari, minä pesen pikku Annin ja sitten se kait on saatava pois lämpöisestä huoneesta.“

„Ja minun pitä ruveta kirstua laittamaan“, sanoi Holpainen.

Mari, joka tähän saakka ei ollut sanaakaan lausunut, puhkesi nyt äkkiä puhumaan, hätäisesti ja jyrkästi.

„Sininen kirstu ja valkoinen peite, sertinkiä se pitää olla ja kukka käteen. Hanki jostain rahaa, Holpainen.“

„Kyllä, kyllä.“

Holpainen oli niin hyvillään, kun kuuli Marin puhuvan, että olisi luvannut ottaa vaikka kuun alas taivaalta, jos niiksi tuli.

„Eikä sitä saa panna yhteishautaan, mutta erityiseen, ihan erityiseen. Kuuletko, että ei toisten kanssa yhteen.“

„Ei, ei, ole huoletta.“

„Ja myrtin-oksista laitetaan ranssi päähän ja kukka käteen, semmoinen markan maksava ja sertinkipaita. Niin, kuuletteko, sertinkipaita ja kukka käteen ja ranssi...“

Tiina Katri ja Holpainen katsoivat toisiinsa. Tuo äkkinäinen puhetulva teki miehen uudelleen levottomaksi.

Mutta Tiina Katri lausui tyyneesti:

„Pane pitkällesi sinne vaatekasalle, Mari ja koeta nukkua. Olethan ihan lävitse uupunut. Näytäs, minä laitan sinulle pään aluista. Kas noin, rupea tuohon.“

„Etkö sinä jo mene, Holpainen sitä kirstua laittamaan, sitä kirstua, sitä kirstua...“

„Elä puhu enää, se väsyttää sinua. Kyllä Holpainen laittaa kirstun ja me toimitamme kaikki, paidat ja peitteet ja kukat... ole nyt vaan rauhassa. Paina silmät kiinni, että saat pikemmin unta.“

Mari painoi silmänsä kiinni, mutta huulet kä-

vivät yhä. Toiset eivät kuitenkaan sanoja eroittaneet; koetettiin olla hiljaa. Tiina Katri pesi ruumiin ja haki omalta puoleltaan puhtaan paidan sen päälle.

Mari oli hiljennyt, mutta he eivät varmaan tienneet, oliko hän nukuksissa vai ei. Siinä kun he Holpaisen kanssa jonkun tunnin päästä kantoivat ruumista laudalla ulos, katsoi Tiina Katri taakseen ja näki Marin silmät selkiseljällään seuraavan heitä. Niissä paloi synkkä, uhkaava tuli.

Tiina Katri kiiruhti takaisin heti, kun olivat saaneet ruumiin aittaan. Holpainen aikoi jäädä seisottelemaan, mutta Tiina Katri nykäisi häntä.

„Lähtekää pois“, kuiskasi hän.

Eivät olleet vielä portailla, kun sisästä kuului outoa ääntä ja samalla töytäsivät lapset kaikki kolme ovesta heitä vastaan.

„Äiti, äiti...“

Enempää ei saanut Hellu puhutuksi. Holpaisen nousivat hiukset koholle, hän astui heidän ohitsensa kamariin.

„Herra Jumala!“ huokasi Tiina Katri hiljaa, pysähtyen hetkeksi ja ottaen sydämestään kiinni.

„Menkää, lapsi kullat, talon puolelle, menkää ja pysykää siellä. Sanokaa, että minä lähetin.“

Hän työnsi heitä lempeästi portaita alas ja kääntyi itse takaisin. Ääni oli muuttunut huu-

doksi. Mölisevää se oli, syvää ja karkeata, ei ihmisen valitusta eikä eläimen ulvontaa, mutta kumpaakin yhdessä, ja lisäksi vielä jotain muuta, kamalaa ja kauheata. Oli kuin parkunta kaukaisesta, tuntemattomasta maailmasta, jossa henget tuskien tulessa kiemuroivat.

Siellä hän vielä oli pitkällään vuoteella, ei enää tuo entinen hiljainen ja kärsivällinen vaimo, vaan raivoava, mölisevä mielipuoli. Holpainen piteli häntä kiinni molemmin käsin.

„Pappia, pappia!“ huusi hän, niinpian kuin Tiina Katri ilmestyi ovelle.

„Ja lääkäriä“, kaikui vielä jäljessä hänelle porstuaan.

Tiina Katri juoksi. Ensin papin luokse, sitten lääkärin. Ja molemmat noudattivat kohta hänen hätäilevää pyyntöään.

Pastori kuitenkin joutui ennen perille. Mutta hänestä ei mitään apua ollut. Sairas kahta kauheammin parkui häntä nähdessään, eikä kuunnellut lainkaan hänen sanojaan. Sen ohessa hän vielä reuhtoi niin, että Holpaisen oli työlästä saada häntä pidellyksi.

„En minä tässä voi mitään“, sanoi pastori neuvottomana, „mutta odotetaan tohtoria. Tuolla hän jo tuleekin.“

Tohtori Wialén astui sisään, vakavana ja le-

vollisena. Ensi silmäyksellä hän käsitti asian laidan. Hän kääntyi Tiina Katriin, joka vapisevana seisoi heidän takanaan uunin luona.

„Hankkikaa tänne pari vyötä, tai jotain semmoista.“

Tiina Katri arvasi tarkoituksen. Katsoi ympärilleen ja löysi Annin kapalovöitä. Ne hän antoi ja lääkäri sitoi toisella Marin jalat yhteen, toisella kädet seljän taakse. Ja sitten hän painettiin taas alas vaatekasalle nurkkaan.

Lääkäri silmäili pöytää ja ikkunankarmia.

„Mustetta ja kynää?“

Niitä ei ollut; Tiina Katri juoksi hakemaan talon puolelta.

Lääkäri vältti Holpaisen kysyviä silmiä ja katseli ikkunasta ulos.

„Kan hon botas?“ kysyi pastori, mutta ei saanut vastausta.

Heikura toi itse paperia ynnä mustepullon ja kynän, jotka hän asetti pöydälle. He olivat kaikki hiljaa sillä välin, kuin lääkäri kirjoitti.

„Annatte sisään tätä ruokalusikallisen joka toinen tunti“, lausui tohtori, ojentaen paperilapun Holpaiselle.

„Niin“, sanoi pastori, tarttuen hattuunsa, „meillä ei taida olla täällä muuta tehtävää.“

„Suokaa anteeksi“, puhkesi Heikura puhu-

maan, „minä pyytäisin... — Liekö tässä mitään toivoa parannuksesta?“

Hän katsoi lääkäriin.

„Kuinka niin?“

„Tahtoo olla vaikeata. Minulla kun on muitakin hyyryläisiä. Eivät ne rupea tuota kuuntelemaan.“

Kaikki vaikenivat hetken. Pastori ja lääkäri vaihtoivat muutaman sanan ruotsiksi. Sitten kysyi edellinen:

„Tahtooko Holpainen viedä vaimonsa Harjulaan?“

„Otettaisiinkos häntä sinne?“

„Kyllä luulen. Minä kirjoitan lapun, jonka saatte viedä vaivaishoitokunnan esimiehelle.“

„Ehkä minä sen teen. Holpainen ei kumminkaan pääse täältä mihinkään nyt“, sanoi Tiina Katri.

Hänelle se annettiin. Sitten läksivät tohtori ja pastori yhdessä pois.

„Eikö toivoa?“ kysyi pastori, kun olivat portilla.

„Ei“, vastasi tohtori lyhyeen.

Astuivat rinnan katuvierustaa; heillä oli sama tie. Vähän ajan kuluttua, lausui taas pastori:

„Enpä ole hiljan nähnyt noin suurta surkeutta.“

„On sitä maailmassa paljonkin.“

„Niin on, niin on. Sairautta ja tautia, kurjuutta kaikenmoista. Ja pahinta ettei voida sitä auttaa.“

„Voitaisiin ehkä, jos tahdottaisiin.“

„Millälailla? Selittäkääpäs, tohtori.“

„Rikkaus pois ja köyhyys. Kaikille työtä ja ruokaa, siinä ensimmäinen ehto.“

„Helppo sanoa. Entä sitten?“

„Terveyden hoito parempi. Huonot ja parantumattomat sairaat nopealla tavalla, ilman tuskaa hengeltä pois.“

„Herra varjele. Johan tuossa viimeisessä ainakin menisitte Jumalan sallimuksia muuttamaan.“

„En siinä enemmän kuin muussakaan, missä ihminen luonnon herraksi pyrkii.“

„Ei, ei, tohtori — “

Pastori pudisteli päätään.

„Kun eläin kituu ja kiusaantuu, ja tiedätte, ettei se enää voi parantua, mitä silloin teette?“

„Mutta sehän on toinen asia.“

„Mitävarten? Eikö sama sääliväisyyden tunne vaadi myöskin ihmisen kärsimyksiä lopettamaan?“

„Emme voi tietää, missä tarkoituksessa Jumala niitä ihmiselle lähettää.“

„Sen mukaan olisi myöskin väärin parantaa sairaita, jos kerran lähdemme siitä että taudit tulevat Jumalan erityisestä päätöksestä. Ja ollak-

semme vielä enemmän johdonmukaisia, niin terveyden hoitokin ehkä jo on syntiä, koska senkautta estämme ja vaikeutamme Jumalalle tautien lähettämistä."

„Olkoon nyt sen asian kuinka hyvänsä, mutta ainakaan ei meillä ole oikeutta mennä lopettamaan armon-aikaa keneltäkään."

„Jos saarnaisitte tuota silloin kuin sotia julistetaan, olisin teidän kansanne yhtä mieltä. Mutta sitä ette tee. Vanhan hyvän tavan mukaan silloin saa tappaa ja runnella laumoittain terveitä, voimakkaita miehiä, ilman että siitä kellään on tunnonvaivoja. Juljetaanpa vielä päälliseksi rukoilla Jumalalta „aseille" siunausta, ja ehkä samalla kertaa kumminkin varoitetaan rakastamaan lähimmäistään niinkuin itseään. Ei ajatella, että sekin on lähimmäinen, jota mennään tappamaan."

„Sodat ovat Jumalan vitsauksia. Niitä emme voi välttää. Jumala hallitsee maailmaa sillä tavalla, että hän antaa pahan rangaista itseänsä."

„Ei, hyvä pastori, teillä on tykkänään väärä käsitys Jumalasta. Olkaa varma siitä, etteivät ihmiset Jumalaa vastaan riko, jos sodat maailmasta lakkautetaan. Mutta mennäksemme takaisin tuohon onnettomaan vaimoon, niin vakuutan teille, ettei armon aika hänelle ole miksikään hyödyksi, sillä kun järjen kipinä on sammunut, on sielusta

myöskin kadonnut voima tutkimaan mikä hyvä on, mikä paha ja niin muodoin myöskin tulee mahdottomaksi parannusta tehdä."

„Mutta hänen kärsimisensä saattavat olla muille neuvoksi ja varoitukseksi."

„Joka ei muulla tavalla voi sielunsa autuutta saada, kuin toisen ihmisen kärsimisen kautta, niin menköön hän sitten ennemmin helvettiin. Suokaa anteeksi, pastori, mutta tämmöinen on minun uskontoni. Eikä minun pääni mene että Jumala tuon vaimo paran olisi hulluksi tehnyt, pelastaakseen mahdollisesti sillä hänen tukevan miehensä sielun. Jopa hän silloin olisi... Ei, ei, pastori, puhdistakaa uskontonne, ei tuo oppi kelpaa enää nykyajan ihmisille. Ja hyvästi nyt, minun on poikkeaminen tähänkin taloon."

Hän meni portista sisään ja pastori jatkoi matkaa yksin, miettivänä ja totisena.

Kuuden aikaan illalla palasi Tiina Katri vaivaishoitokunnan esimiehen luota, lupakirja kädessä. Holpainen seisoi silloin pihalla ja jutteli Heiskasen kanssa. Hän oli päästänyt Marin irti siteistä, kun tämä sitä hartaasti oli rukoillut, luvaten olla hiljaa. Niin sävyisänä hän sitten oli ollutkin, että Holpainen uskalsi jättää hänet yksin, sillä välin kuin pikipäin käväisi ulkona. Hetken aikaa he kolmen siinä tuumailivat oliko parasta lähteä vielä sa-

mana iltana viemään Harjulaan, vai jättäisivätkö aamuun.

„Mutta mitä se siitä paremmaksi tulee“, sanoi Heiskanen, „vietävä hän kumminkin on. Sinulle tulee vaikea yö, jos hän rupeaa rauhattomaksi.“

„Ja lapset pelkäävät“, lisäsi Tiina Katri.

„Niinhän se taitaa olla“, sanoi Holpainen. „Mennäänpäs häntä katsomaan taas.“

Kun he tulivat sisään, ei Maria näkynyt missään. He katselivat hämmästyneinä ympärilleen, kunnes Tiina Katri huomasi vaatteiden nurkimmalla puolen kasaa olevan koholla. Holpainen rupesi niitä purkamaan ja sieltä he hänet löysivät alimmaisena kyttyrässä lattialla. Hän vapisi ja katsoi heihin silmät pyöreinä.

„Ei saa tulla, ei saa tulla, pois, pois, ei saa tulla, ei saa tulla. . . “ hän uikutti valittavalla äänellä.

„Elä pelkää, emme sinulle pahaa tee“, sanoi Holpainen, koettaen saada häntä esiin.

„Pois, pois, pois. . . “

„Mari tulee vähän kävelemään meidän kanssamme“, sanoi Heiskanen, „menemme katselemaan kaupunkia.“

„Niin, silitetään hiuksia ensin ja korjataan

noita hameita", houkutteli Tiina Katri, „minäkin tulen mukaan."

„Elkää, elkää, en minä tule, en tule, en, en, pois, pois. — Pois!" Viimeisen sanan hän tiuskasi kovalla äänellä.

„Hiljaa, hiljaa", varoitti Holpainen „taikka me sidomme taas kädet kiini."

„Ei saa sitoa, kyllä minä olen hiljaa. Hiljaa, hiljaa..."

Hän antoi nyt Tiina Katrin siistiä ja laittaa. Sitten otti Holpainen häntä toisesta kainalosta ja Heiskanen toisesta. Niin he läksivät häntä viemään Harjulaan köyhäin hoitolaitokseen, joka oli noin virstan verran kaupungin ulkopuolella. He kävivät edellä, Tiina Katri astui heti jäljessä. Mari höpisi heille pitkin matkaa hiljaisella, levottomalla äänellä.

„Voi, voi, voi, mitä pahaa teille olen tehnyt, kun näin minua kiusaatte, voi, voi, voi, armahtakaa minua, onnetonta, voi, voi."

He vetivät häntä vaan mukanaan, eivätkä vastanneet mitään. Jos hän alkoi kovempaa ääntä pitää, varoitti Holpainen häntä.

„No noh, muista, että meillä on vyöt mukana."

Silloin Mari taas heti alensi äänensä melkein kuiskaukseen.

Ihmisiä tuli heitä vastaan, mitkä jalan, mitkä

ajaen. Kaikki katsoivat heihin pitkään ja oudoksuen. Muutamat pysähtyivät uteliaina.

„Mikä sitä vaivaa? Hulluinkohuoneesen viedään, vai mihin?“

„Mitäs te sillä tiedolla teette“, vastasi heille Tiina Katri.

He menivät menojaan, ihmiset seurasivat heitä vähän aikaa silmillään ja kääntyivät sitten taas jatkamaan omaa kulkuaan.

Harjulan pihaan vihdoin päästiin. Tiina Katri meni sisään lupakirjaa näyttämään.

Hoitaja kynsäisi korvallistaan.

„Vähän on vastusta viisaissa, niin hulluja vielä lisäksi. Kuus' on jo entiseltä. Oikeinko tämä on raivo?“

„Onhan se, toisen vuoron aina kovastikin.“

„Hukassa niitten kanssa on. — Mihinkä se nyt pannaan?“

Hän katsoi vaimoonsa, joka istui samassa huoneessa.

„Eiköhän lastenpytinkiin. Siellä on koppi tyhjänä Eevan jälkeen.“

Portista vasemmalle oli pieni rakennus, sisältävä kaksi huonetta, jossa hoidon vanhat vaimot ja kaikki pienemmät lapset asuivat. Kymmenkunta oli edellisiä, jälkimmäisiä pariinkymmeneen. Ensimmäisen huoneen nurkassa oli laudoista tehty

pimeä koppi mielipuolia varten. Tämän sai Mari olopaikakseen, koska se sattumalta nyt oli tyhjänä.

Kuuma pahanhajuinen ilma löyhkäsi heitä vastaan, kohta kun ovi avattiin. Tiina Katri oli läkähtyä; hän pani esiliinan-nurkan monin kerroin suun ja sieramien eteen.

Lapset itkivät ja juonittelivat.

„Olettekos hiljaa, penikat!“ huusi yksi vaimoista kimeällä äänellä.

Suuremmat taukosivat, ja jäivät katselemaan tulijoita; mutta pienemmät yhä kitisivät. Etuhuoneessa muutamat vaimot kehräsivät villoja, toiset karttasivat. Ovi oli auki toiseen huoneesen oikeaan; siellä tuuditeltiin viittä kätkyttä yhtäaikaa. Lapset parkuivat ja tuudittajat lauloivat, jos lauluksi tuommoista yksiäänistä mölinätä saattoi sanoa. Aina välillä he löivät kämmenellään kätkyen päähän.

„Mörkö tulee, mörkö tulee, oletkos ääneti.“

Lasten kastelemia riepuja ja vöitä riippui pitkin nuoria molemmissa huoneissa. Niistä levisi väkevää hajua, joka yhä enemmän lisäsi ilman saastaisuutta.

Mari kävi levottomaksi kohta kynnyksen yli astuttuaan.

„Pois, pois, pois, en minä tahdo, en minä tahdo, pois, pois, pois. . .“ hän uikutti.

Hoitaja avasi kopin oven. Musta pimeys ammoitti heille vastaan.

„Pankaa tuonne!“ sanoi hoitaja.

„En minä, en minä, en, en, en. . . “ huusi Mari.

Mutta hän oli jo sisässä ja ovi työnnettin lukkoon.

Kauheasti hän seinään löi ja huusi. Huusi taas tuolla samalla oudolla äänellä, joka ei ollut ihmisen valitusta eikä eläimen ulvontaa, mutta molempaa yhdessä.

„Ähä“, sanoivat eukot lapsille, „kuulette nyt, eikös tullut mörkö!“

Lapset painoivat päänsä syrjään ja ummistivat silmänsä. Eikä tarvinnut tuudittajain enää laulaa, he olivat hiljaa, että tuskin hengittivät.

Pakinansa lopettivat nekin vaimot, jotka kehräsivät ja karttasivat. Kaikki jäivät kuuntelemaan tuota yhtä ääntä, joka täytti molemmat huoneet ja kuului kauas kartanolle, ja jossa ikäänkuin koko luonnon tuska ilmoille pyrki.

Tiina Katri ensimäisenä kiiruhti pihalle. Huoneiden paha haju tunki vaatteen läpi hänen suuhunsa ja sieramiinsa; se pisteli ja karvasteli kurkussa, hän oli läkähtyä. Portaiden viereen hänen täytyi jäädä antamaan ylen. Kaikki mitä hän

sinä päivänä lienee syönyt, tuli ulos ja lopuksi viheriäistä sappea. Silmistä valui vesi tulvana poskia pitkin. Rinnallaan hän makasi portaiden nojapuuta vasten ja ohkaili.

Eräs hoidon vaimoja seisoi luona ja nauroi.

„Sekö haju noin rupesi mieltä vääntämään, ha, ha, ha. Oudoksesta se vaan on, ei siitä tiedä mitään, kun tottuu. Olisitte käynyt sen entisen hullun aikaan, joka hyvänsä pahansa teki alleen, niin silloin vasta olisitte tuntenut löyhkää! Minuakin välistä kuoitti, varsinkin kun koppia siivottiin, vaikka en muuten ole juuri arimpia luonnoltani.“

„Herra siunaa, tähän ihan kuolee“, mutisi Tiina Katri kun pääsi vähän helpommalle.

„Tule pois, kah, mitä sinä turhia,“ sanoi Heiskanen, joka Holpaisen kanssa oli portille päin menossa. Tiina Katri otti heidät kiinni.

„Mitäs ne pitävät ihmisiä semmoisessa katkussa“, riiteli hän. „Keräävät kaikki vanhat akat ja pienet lapset samaan kohtaan, siihen hullujen koppi vielä lisäksi. Antaisi poloisille edes puhdasta ilmaa, eipähän siellä ruoan puolesta kumminkaan mahda hääviä olla, koska näyttävät niin laihoilta ja kalpeilta.“

„Suolakalaa kuuluvat saavan vaan sunnuntaina, kerran viikossa.“

„Onneton, joka sinne joutuu.“

„Kun kuolisi aikanaan, ettei eläisi vanhaksi, eikä rupeisi kitumaan.“

„Kumma, etteivät mene ennemmin hirteen, kuin tuommoiseen kiusaukseen.“

He kulkivat edellä, Tiina Katri ja Heiskanen, Holpainen kappaleen matkaa jäljessä, pää alaspäin, hartiat kumarassa. Niin raskaasti hän polki maata, kun astui, että olisi luullut hänen kovaa kuormaa seljässään kantavan. Kulunut sarkanuttu, harmaan ruunihtava, riippui hänen päällään, housut olivat takaa rikki.

Tyhjältä ja kolkolta tuntui Holpaisen huone seuraavana päivänä; kaksi henkeä oli yhtä aikaa joutunut pois, äiti ja pikku Anni. Hellu pelkäsi aittaa, jossa pikku Annin ruumis oli; hän teki pitkän kierroksen joka kerran, kun meni siitä ohitse liiteriin puita hakemaan. Ja pimeässä jos täytyi ulos lähteä, hän vapisi kuin lankavyyhti.

Nurkkaakin hän kammosi, jossa äiti niin surkeasti oli huutanut. Hämyssä he istuivat poikien kanssa aina uunin luona, eikä hän silloin uskaltanut kääntää päätään sinnepäin eikä kätkyeenkään, jossa pikku Anni oli kuollut. Hän puhui hiljempää kuin ennen, tuntui vaikealta saada ääntä ja jos hän saikin, soi se vieraalta eikä hän tahtonut sitä omakseen tuntea. Äiti oli hänellä lakkaa-

matta mielessä; muisti niin selvään, miltä hän näytti, kun istui Anni sylissä ja tyyneellä äänellään heille jotain sanoi. Eikä hän voinut ymmärtää, kuinka he tulisivat toimeen ilman äitiä, kuka huolehtisi heille vaatteita ja muita tarpeita. Sekin oli niin outoa, kun kaiket päivät olivat yksinään, omin hotein, ei kukaan neuvonut, ei käskenyt, ei kieltänyt, aamusta iltaan saivat olla ja elää juuri niinkuin haluttivat. Pojat telmivät ja tappelivat mielin määrin, jos Hellu koetti heitä estää, eivät he siitä välittäneet. Eikä siitäkään, jos hän uhkasi isälle kannella, sillä he tiesivät, ettei hän sitä kumminkaan tehnyt.

Välistä oli Hellulla niin ikävä äitiä ja Annia ja entistä aikaa, että vedet väkisen pyrkivät silmiin. Mutta äiti oli aina varoittanut häntä itkemästä, ettei viimeinen näkö menisi. Sen vuoksi hän kohta pyhki pois kyyneleet, kun ne vaan tulivat esiin ja joi vettä, että sai karvaan palan kurkustaan painumaan. Kumminkin hän tiesi, ettei koskaan iloista hetkeä heidän kodissaan olisi, ellei äiti tulisi tervennä takaisin. Mutta se jos tapahtuisi, silloin hän olisi kuin taivaassa eikä välittäisi vaikka nälkääkin näkisi ja vaikka mitä, vaikka umpisokeaksikin tulisi.

Ville ei surrut, eikä Petu liioin, jos olikin toisinaan ikäänkuin ajatuksissaan. Rouva oli tuo-

nut hänelle housut ja sitä hän muutamia kertoja päivitteli, ettei äiti ollut niitä nähnyt. Niissä oli samettia lahkeissa ja kiiltäviä nappia. Ensimmältä ne aina tahtoivat pudota alas kun hänellä ei ollut hingseliä, mutta Hellu löysi nuoranpään pihalta ja sillä kun ne sidottiin suolivyön kohdalta kiinni, niin sitten ne pysyivät.

Tiina Katri heitä pistäytyi katsomassa joka päivä. Kun hänellä oli pyykki, otti hän heidän vaatteensa myöskin pesuun. Ja Hellu kun sattui kaupungilta samaan makuluita, löi hän ne rikki ja auttoi tulelle. Kyllä Hellu osasi valkeata hoitaa, mutta pata oli vaikea saada kakluuniin ja ja sieltä taas pois. Kerran hän siinä touhussa poltti kätensä, jonka jälkeen hän ei enää uskaltanut yrittääkään. Ellei isä ollut kotona eikä Tiina Katri, kävi hän talon puolelta pyytämässä apua ja aina sieltä joku tuli.

Isä istui enimmiten kumarassa, pää alaspäin, ja imeskeli tyhjää piippuaan. Ei hän puhunut niinkään paljoa kuin ennen, mutta Hellusta kumminkin oli niin turvallista, kun hän oli kotosalla. Hän melkein toivoi, ettei isä saisikaan työtä, sillä kovin heitä peloittaisi, kun hän aamusta iltaan olisi poissa ja heidän täytyisi olla yksin kamarissa, hämärän aikana, ehkä välistä pilkkoisten pimeässsäkin.

Mutta se toivo ei toteutunut. Seuraavalla viikolla jo isä meni rautatien tekoon, ja sitten eivät he nähneet häntä kuin päivällisen aikaan pikipäin ja illalla myöhään, vähää ennen maatapanoa. Aamuisilla hän oli jo poissa, kun he unestaan heräsivät. Sunnuntaisin hän sitä vastaan oli kotona, vaikkei hän silloin jaksanut ylhäällä olla, sillä hän oli niin väsynyt viikon kovasta työstä, että makasi kaiken päivää.

Oli toinenkin syy, minkätähden Holpainen koetti nukkua niin paljon kuin suinkin vaan unta sai. Työssä ollessa ei joutunut eikä jaksanut juuri pitkälle ajatella, mutta kun tuli tuohon tyhjään kotiin ja näki nuo onnettomat lapsi-parat, jotka kärsivät nälkää ja kaikenpuolista puutetta, silloin hänen mielensä kävi raskaaksi, ja hän pelkäsi, että jos liian paljon rupeisi elämää suremaan, kävisi hänelle samoin kuin Marillekin. Niinpä hän ei tiennyt parempaa neuvoa kuin nukkua pois huolista ja murheista, koska hän ei muulla tavalla saanut niitä luotaan ajetuksi.

Rautatien työpaikka oli Kotkakallion rinteellä Harjulaan päin. Hänen sopi hyvin nähdä sen rakennuksen portaat jossa Mari oli. Kun hän suoristi selkäänsä ja lepäsi työstään nojautuen molemmilla käsillään lapioon, menivät hänen silmänsä väkisenkin aina lahdelman ja peltojen ylitse sinne

kauas. Usein hän sattui näkemään, kun ovi aukeni ja joku astui portaita alas. Ei voinut oikein eroittaa, mieskö oli vai nainen, mutta mitäpä hän sillä tiedolla teki, Mari se ei kumminkaan ollut.

Holpainen kaivoi maata rinteen alla; mutta ylempänä oli miehiä, jotka hakkasivat kiveä. Ne olivat nuoria kaikki ja suuria pilkkakirveitä.

„Hei, Holpainen, tules tänne!“ sieltä kerran huudettiin.

„Mikä on?“ huusi Holpainen vastaan ja katsoi ylös.

„No, tulehan.“

Holpainen astui hiukan epäillen sinne heidän luokseen.

„Tuossa saat. Ota ja syö.“

„Mitä se on? Kivenmuraa?“

„No, niin. Kah, syö pois eläkä kursaile.“

„Ole vaiti. Kuka tuota syö?“

„Eikö kelpaa rengille rokka? Niinhän ne herrat tuumivat, kun meille kahdeksankymmentä penniä antoivat päiväpalkaksi, että kunhan saavat leipää, syököötkivenmuraa särpimeksi.“

„Pitäkää sitten hyvänänne, te, jotka sitä hakkaattekin“, sanoi Holpainen ja läksi takaisin omalle työlleen.

„Kyllä, kyllä! Ja syö sinä mutaa, jota kai-

vat irti maasta. Mutta sulata suussasi ensin, elä niele jäisenä, saat pian mahataudin.“

„Ha, ha, ha“, nauroivat toiset.

Holpainen ei välittänyt vastata. Selkä kyyryssä hän teki työtään, löi lapion vankasti maahan ja viskasi kasan multaa ylös. Joka kerran kun hän kumartui, risahtivat housut takaa. Reiät kävivät suuremmiksi, ilma tuntui kylmältä ihoon.

Harjulan portinpielisestä rakennuksesta kuului aika ajoin huutava ääni, karkean syvä välistä ja kimeästi uikuttava toisen kerran. Lapset sisässä hiljenivät silloin ja käänsivät silmänsä konttuorista pois. Vaimot taukosivat työstään ja kuuntelivat. Ja kauas se ääni kaikui ympäristöön, niittyjen ja peltojen ylitse aina maantielle ja kartanolle joka paikkaan. Ja kaikki muut valitukset siksi ajaksi taukosivat hoidossa, sairaat unohtivat vaivansa ja lapset nälkänsä, riitelijät katkeran mielensä. Sillä tuossa ainoassa huudossa jokaisen tuska ilmoille pääsi ja helpommalta tuntui heillä silloin povessa.

Kuopiossa keväällä 1886.

G. W. Edlund'in kustannuksella ilmestynyt:

Kolikuusen Kuiskeita.

Kertoellut
Theodolinda Hahnsson.

Sisältää:

I. Novelleja ja Kertomuksia:
Kuuselan Kukka. — Kaksoisveljekset, — Muistoja Naantalista eli Vanhan Tädin kertomus. — Mäkelän Liisa. — Haapakallio. — Torpan tyttö. — Pitkänniemen synty. — Rikas köyhänäkin. — Juhannus-aato Mummon luona. — Köyhäinmajassa. — Mitä Koski kohisee? Mitä kuuset kuiskailee?

II. Näytelmiä:
Ainoa hetki. — Savon-Jääkäri. — Viinantehtailia.

III. Mukaelmia:
Katri. — Tekla. — Kalastaja-Lassi. — Onnen Rukkaset. (Suomennos.)

Hinta: 4 m. 50 p.

Kuvauksia jokapäiväisestä elämästä.

Perhe.

Kirjoittanut **Fredrika Bremer.** Suomentanut **Theodolinda Hahnsson.**

Hinta: 4 m.

Ivanhoe.

Kirjoittanut **Walter Scott.** Alkukielestä suomentanut **J. Krohn.** Toinen korjattu ja kuvilla varustettu painos.

Hinta: Nid. 6 m. 75 p. Sid. 8 m. 50 p.

Shakespearen Satuja.

Kertonut **Charles** ja **Mary Lamb.** Suomennos.

Hinta: 2 m. 50 p.

~~231. V. 71.~~

Suom. kaunok. I.

MB9293